

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΕΠΙ ΤΗ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ Ε. Ζ. Ε. Σ. *

Υπό Α. ΔΑΜΑΣΚΗΝΙΔΟΥ

Ι. Είσαγωγή

Πριν επιληφθῶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ προβλήματος τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, ὅπως τοῦτο διαμορφοῦται ἐπὶ τῇ προόψει τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ζώνην Ἐλευθέρων Συναλλαγῶν (Ε. Ζ.Ε.Σ.), σκόπιμον θεωρῶ νὰ καθορίσω τὶ ἐνοῶ διὰ τοῦ ὄρου «οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις», νὰ ὑπομνήσω δὲ δι' ὀλίγων ποῖα εἶναι ἡ διάρθρωσις τῆς συγχρόνου Ἑλληνικῆς Οἰκονομίας.

* Ἡ κατωτέρω ἀνακοίνωσις ἐγένετο τὴν 15 Ἰανουαρίου 1958, (Τρίτη 1957/58) ἐγώπιον τῶν μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν. Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς μελέτης ταύτης ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι: Ἀνωτέρας Σχολῆς Βιομηχανικῶν Σπουδῶν (Ἀθηνῶν), Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Οἰκονομικὴ Κοινότης (δεκαπενθήμερον συζητήσεων), Ἀθῆναι 1957, Βαρβαρέσου Κυριάκου, Ἐκθεσις ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1952, Δαμαλᾶ Βασιλείου, Ἡ Ἑλληνικὴ Οἰκονομία ἐν ὄψει τῆς δημιουργίας εὐρυτέρων χωρῶν, Ἀθῆναι 1957, Δαμασκηνίδου Ἀντ. Ν., Μεταπολεμικαὶ προσπάθειαι πρὸς οἰκονομικὴν ἐνάπτυξιν τῶν καθυστερημένων χωρῶν (εἰς Δελτίον τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Θεσσαλονίκης, Ἀπρίλιος 1950), τοῦ ἰδίου, Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Κοινὴ Ἀγορά, ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ζώνη Ἐλευθέρων Συναλλαγῶν καὶ ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς αὐτὴν (Ἐκδόσις «Εὐρωπαϊκῆς Λέσχης», Μελέται Εὐρωπαϊκῶν Θεμάτων, ἀριθ. 4), Θεσσαλονίκη 1957, Δελιβάνη, Δ. Ι., Αἱ χρηματαγοραὶ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν, εἰς Ἐπιστημονικὴν Ἐπετηρίδα τῆς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμος Ζ', σ. 93-107, Dertilis Panagiotis B., Considerazioni sull'economia dei paesi sottosviluppati con particolare riferimento alla Grecia, εἰς Rivista di Politica Economica, Ἀπρίλιος 1958, σ. 375 ἐπ. Ζολώτα Ξενοφ. Ε., Τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, Ἀθῆναι 1952, τοῦ ἰδίου, Νομισματικὴ σταθερότης καὶ Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις, Ἀθῆναι 1958, Καραβίδα Ἰ., Ἀνάπτυξις τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκονομίας (Σεφρὰ μελετῶν ἀνασυγκροτήσεως Ὑπουργείου Συντονισμοῦ, Γ.Σ.Ε.Σ.Α., ἀριθ. 1), Ἀθῆναι 1949, Ὁμάδος Ἐπιστημόνων, Ἡ ἐπιβίωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, Εἰσήγησις εἰς τὸν Ὀργανισμὸν Ἀνασυγκροτήσεως, Α' τὰ δεδομένα, Β' τὰ σχέδια, Ἀθῆναι 1947, Σμπαροῦνη Ἀθαν. Ι., Σκέψεις τινὲς διὰ μεταπολεμικὴν βιώσιμον Ἑλλάδα, Ἀθῆναι 1945, Στεφανίδου Δημοσθένους Σ., Αἱ κατευθυντήριαι γραμμαὶ τῆς οἰκονομικῆς μας ἀνασυγκροτήσεως (Ἐκδόσις τοῦ Ὀργανισμοῦ Ἀνασυγκροτήσεως), Ἀθῆναι 1947, Bauer P. T. and Ya

«Οικονομικήν ανάπτυξιν», λέγοντες, έννοοῦμεν τὴν διαδικασίαν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς συνεχῶς βελτιοῦνται ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς, συνδυάζονται δὲ κατὰ τὸν προσφιέστερον δυνατὸν τρόπον, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς αὐξήσεως τοῦ ἔθνικοῦ καὶ τοῦ κατὰ κεφαλὴν πραγματικοῦ εἰσοδήματος ¹.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω διδομένου ὀρισμοῦ συνάγεται, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις προϋποθέτει : α) Τὴν ποσοτικὴν βελτίωσιν τῶν εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν χρησιμοποιουμένων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἰδίως τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου, β) Τὴν ποιοτικὴν βελτίωσιν αὐτῶν, ἐπὶ παραδείγματι τὴν βελτίωσιν τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως λιπασμάτων, τὴν βελτίωσιν τῆς ἐργασίας διὰ τῆς μορφώσεως τῶν ἐργατῶν κ.ο.κ. γ) Τὸν προσφυῆ συνδυασμὸν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, εἰς τρό-

mev B. S., *The Economics of Under-Developed Countries*, London-Cambridge 1957, Buchanan N. S. and Ellis H. S., *Approaches to Economic Development*, New-York 1955, Buchanan Norman S., *Deliberate Industrialization for Higher Incomes*, εἰς *The Economic Journal*, τόμ. LVI, Δεκεμβρίου 1946, σ. 533-553, Eckaus R. S., *Factor Proportion in Under-developed Areas*, εἰς *The American Economic Review*, τόμ. XLV, Σεπτεμβρίου 1955, σελ. 539-65, Fraukel S. H., *The Economic Impact on Under-Developed Societies*, *Essays in International Investment and Social Change*, Oxford 1953, Frankel H., *Industrialization of Agricultural Countries and the Possibilities of a New International Division of Labour*, εἰς *The Economic Journal*, τόμ. LVI, Ἰουνίου—Σεπτεμβρίου 1943, σ. 188-201, Hoselitz Bert F. (ἐκδότης), *The Progress of Under-developed Areas*, Chicago 1952, Leduc Gaston, *Le sous-developpement et ses problèmes (rapport introductif au Congrès des Économistes de langue française, Mai 1952)*, εἰς *Revue d'Économie Politique*, τόμ. LXII, 1952, σ. 133-189, Lewis W. Arthur, *The Theory of Economic Growth*, London 1956, Mandelbaum K., *The Industrialization of Backward Areas*, (Institute of Statistics, *Monograph No 2*), second edition, Oxford 1955, Papi Giuseppe Ugo (ἐκδότης), *Téoria e politica dello sviluppo economico*. Milano 1954, Parent Jean, *Agriculture et développement économique*, εἰς *Revue Economique*, ἀριθ. 2, Μαρτίου 1957, σ. 282-296, Rosenstein—Rodan P. N., *Problems of Industrialization in Eastern and South-eastern Europe*, εἰς *The Economic Journal*, τόμ. LIII, Ἰουνίου—Σεπτεμβρίου 1943, σ. 210 ἑπ., Saraceno Pasquale, *Lo sviluppo economico dei paesi sovrappopolati*, Roma 1952, Staley Eugene, *World Economic Development, Effects on Advanced Industrial Countries*, International Labour Office, Montreal 1955, Spengler Joseph J., *Economic Factory in Economic Development*, εἰς *The American Economic Review. Papers and Proceedings of the 69th Annual Meeting*, τόμ. XLVII, Μαΐου 1957, ἀριθ. 2, σ. 42-56, United Nations (Department of Economic Affairs), *Measures for The Economic Development of Under-developed Countries (Report by a group of Experts appointed by the Secretary-general of the United Nations)*, New York 1951, Williamson H. E., and Buttrick J. A. (ἐκδόται), *Economic Development, Principles and Patterns*, New York 1954.

1. Πρβλ. J. J. Spengler, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 54, E. Stanley, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5.

πον ὥστε, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἤδη ὑφισταμένων μονάδων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, νὰ ἐπιτυχάνεται τὸ καλύτερον δυνατὸν ἀποτέλεσμα, ἤτοι νὰ παράγονται ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα ἀγαθὰ καὶ νὰ προσφέρονται ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότεραι ὑπηρεσίαι.

“Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας νομίζω ὅτι οἱ οἰκονομολογοὶ εἰδικοὶ συμφωνοῦν, ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶναι πυκνοκατοικημένη γεωργικὴ χώρα. Ἐπίσης οἱ εἰδικοὶ συμφωνοῦν, ὅτι ἐπειδὴ αἱ χρησιμοποιούμεναι παρ’ ἡμῶν μέθοδοι παραγωγῆς εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπληρωτέαι, ἐπειδὴ ἡ βιομηχανία δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη καίτοι ὑπάρχουν δυνατότητες ἀναπτύξεως αὐτῆς, τέλος ἐπειδὴ τὸ κατὰ κεφαλὴν πραγματικὸν εἰσόδημα εἶναι πολὺ χαμηλόν, ἡ Ἑλλάς δέον νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μία ἐκ τῶν πλέον καθυστερημένων περιοχῶν τῆς Εὐρώπης. Θὰ ἐξετάσω ἤδη ποιοὶ ἐκ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς εἶναι δυνατὸν νὰ βελτιωθοῦν ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς, νὰ συνδυασθοῦν δὲ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ συντελέσουν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας· ἐπίσης θὰ ἐξετάσω ποία εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη διάρθρωσις τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐξέτασις αὐτῶν θὰ γίνῃ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ Ἑλλάς θὰ μετᾷ τῆς Ε.Ζ.Ε.Σ., θὰ καταργηθοῦν δὲ βαθμιαίως οἱ τελωνειακοὶ δασμοὶ καὶ θὰ ἀρθοῦν οἱ πάσης φύσεως περιορισμοί, οἱ ὁποῖοι καθιστοῦν δυσχερῆ τὴν κυκλοφορίαν ἀγαθῶν, κεφαλαίων καὶ ἀτόμων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ χωρῶν τῆς Δ. Εὐρώπης.

II. Τὸ ἔδαφος

Ἄλλο «ἔδαφος» θὰ χρησιμοποιηθῇ ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην αὐτοῦ σημασίαν, δι’ αὐτοῦ δὲ θὰ νοῆται ὄχι μόνον τὸ ἐπιφανειακὸν ἔδαφος ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπέδαφος, ἐπίσης ἡ ἐξωτερικὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους, ἡ τοποθεσία τῆς οἰκείας χώρας ἢ περιοχῆς, τὸ κλίμα αὐτῆς κ.ο.κ.

Τὸ ἔδαφος εἶναι πολύτιμον, διότι ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ τοὺς πλουτοπαραγωγικοὺς πόρους αὐτοῦ. Τοὺς πόρους τούτους ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη διακρίνει : α) εἰς πόρους δυναμένους νὰ ἀνανεωθοῦν φυσιολογικῶς καὶ β) εἰς πόρους μὴ δυναμένους νὰ ἀνανεωθοῦν. Πόροι δυνάμενοι νὰ ἀνανεωθοῦν φυσιολογικῶς εἶναι τὰ συστατικὰ τοῦ ἐδάφους, διὰ τῶν ἐποίων τρέφονται τὰ φυτὰ, ἡ δύναμις τῶν ρεόντων ὑδάτων κ.ο.κ. Πόροι μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνανεωθοῦν εἶναι κυρίως τὰ μεταλλεύματα. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς δυναμένους νὰ ἀνανεωθοῦν πόρους τοῦ ἐδάφους, ὑποστηρίζεται ὅτι πρέπει νὰ καταβληθῇ φροντίς συντηρήσεως αὐτῶν ἢτοι συστηματικῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ ὄχι ληστρικῆς ἐκμεταλλεύσεως αὐτῶν. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς μὴ δυναμένους νὰ ἀνανεωθοῦν πόρους τοῦ ἐδάφους, συνιστᾶται ὅπως ἡ χρησιμοποίησις τῶν πόρων γίνεται μετὰ τῆς ὑδεικνυομένης φειδοῦς. Τὴν ἀποψιν ταύτην θὰ ἠδυνάμεθα, χρησιμοποιοῦντες τεχνικοὺς ὁρους, νὰ διατυπώσωμεν ὡς ἐξῆς : Κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν

πόρων ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν δέον νὰ ἰσχύῃ ἡ «ἀρχὴ τοῦ μικροτέρου δυνατοῦ κόστους» (principle of least cost). Χρησιμοποίησις τῶν πόρων τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τοῦ μικροτέρου δυνατοῦ κόστους σημαίνει χρησιμοποίησις τῶν πόρων τούτων, ἐν τῷ παρόντι ἢ τῷ μέλλοντι, κατὰ τρόπον ὥστε, διὰ τῆς μικροτέρας δυνατῆς δαπάνης, νὰ ἐπιτυγχάνεται τὸ καλύτερον δυνατὸν ἀποτέλεσμα ².

Οἱ φυσικοὶ πόροι μιᾶς χώρας ἀποτελοῦν τὴν προϋπόθεσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς. Ἡ δυνατότης ὑποκαταστάσεως τῶν φυσικῶν πόρων δι' ἐργασίας ἢ διὰ κεφαλαίου εἶναι πολὺ μικρά. Ἐξ ἄλλου, οἱ φυσικοὶ πόροι δὲν δύνανται νὰ αὐξηθοῦν. Συνεπεία τούτων ὁ βαθμὸς ἀναπτύξεως ἐκάστης χώρας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑπάρξεως καὶ χρησιμοποιήσεως τῶν ἰδίων αὐτῆς φυσικῶν πόρων, ἢ, ἐνδεχομένως, πόρων, τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἀντλεῖ ἐξ ἄλλων χωρῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀσχεῖ πολιτικὴν ἐξουσίαν ἢ μετὰ τῶν ὁποίων συνδέεται διὰ στενῶν οἰκονομικῶν δεσμῶν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων τοὺς φυσικοὺς πόρους καὶ γενικώτερον τὰς συνθήκας τοῦ ἐδάφους τῆς πατρίδος μας. Ὡς εἶναι γνωστόν, τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι πολὺ ξηρὸν, ἰδίως εἰς τὴν κλιματικὴν περιοχὴν τοῦ Αἰγαίου, εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνεται ὁλόκληρος ἡ Ν.Α. ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἡ Κρήτη ³. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐπιφανειακὸν ἔδαφος, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπο-

2. Ὅταν τηρῆται ἡ ἀρχὴ τοῦ μικροτέρου κόστους, ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν φυσικῶν πόρων γίνεται κατὰ τὴν πλέον συστηματικὸν τρόπον. συνεπῶς ἐφαρμόζεται τὸ ἄριστον μέτρον ἐκμεταλλεύσεως ἢ τὸ ἄριστον ποσοστὸν χρησιμοποιήσεως τῶν φυσικῶν πόρων (optimum economic rate of use of economic resources). Ἄριστον ποσοστὸν χρησιμοποιήσεως τῶν φυσικῶν πόρων εἶναι ἐκεῖνο, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξισορροποῦνται τὰ πλεονεκτήματα τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν φυσικῶν πόρων κατὰ τὴν παρούσαν ἐποχὴν καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῆς μελλοντικῆς χρησιμοποιήσεως αὐτῶν, ἐπίσης ἐκεῖνο, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξισορροποῦνται τὰ πλεονεκτήματα τῆς χρησιμοποιήσεως ὠρισμένων φυσικῶν πόρων καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὑποκαταστάτων αὐτῶν. Μὲ ἄλλας λέξεις, ἄριστον ποσοστὸν χρησιμοποιήσεως τῶν φυσικῶν πόρων εἶναι ἐκεῖνο τὸ ποσοστὸν, τὸ ὁποῖον συντελεῖ εἰς τὴν μεγαλύτεραν δυνατὴν αὐξήσιν τῆς σημερινῆς ἀξίας τῶν προσδοκωμένων ἀποδόσεων ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν φυσικῶν πόρων τούτων. Ὅπως εἶναι φανερόν, ἡ σημερινὴ ἀξία τῶν προσδοκωμένων ἀποδόσεων εἶναι τὸ ἀθροισμα τῶν ποσῶν, τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἐκ τῆς προεξοφλήσεως τῶν προσδοκωμένων ἀποδόσεων, χρησιμοποιομένου πρὸς τοῦτο τοῦ καταλλήλου ἐπιτοκίου προεξοφλήσεως (πρβλ. Joseph L. Fisher, *The Role of Natural Resources*, εἰς H. F. Williamson and J. A. Buttrick, *ἐνθ'* ἄνωτ., σ. 24-25).

3. Πρβλ. Ἡλία Γ. Μαρτιοπούλου, *Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθῆναι 1938, σ. 329 ἐπ. Ὡς γνωστόν, παρ' ἡμῖν ὀλίγη βροχὴ πίπτει κυρίως κατὰ τὴν περίοδον τοῦ χειμῶνος. Ἐξ ἄλλου, ἡ βροχὴ εἶναι συνήθως ραγδαία καὶ μικρᾶς διάρκειας, συνεπεία δὲ τούτου τὸ ὕδωρ σχηματίζει χειμάρρους καὶ παρασύρει τὸ χῶμα, ἀντὶ νὰ διασπῶσθαι εἰς τὸ ἔδαφος καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν. Τὴν οὕτω διαγραφωμένην δυσάρεστον δι' ἡμᾶς κατάστασιν ἐπιδεινώνουμ ἡ μεγάλη θερμότης, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θερινῆς περιόδου καὶ ἡ μεγάλη ἡλιοφάνεια, διότι αἰτᾶται, συμβάλλων εἰς τὴν μείωσιν τῆς ὑπαρχούσης εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν ὀλίγης ὑγρασίας.

μνησθῆ ὅτι τοῦτο εἶναι πτωχὸν εἰς συστατικὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν, καθίσταται μάλιστα πτωχότερον μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, συνεπεία τῆς ἀτάκτου ἢ καὶ τῆς ληστροικῆς ἐκμεταλλεύσεώς του ὡς καὶ τῆς διαβρώσεως αὐτοῦ λόγω τῆς ἐπιδράσεως φυσικῶν αἰτίων. Ἄλλ' αἱ Ἑλληνικαὶ ἐδαφικαί, ὡς καὶ αἱ κλιματικαὶ συνθήκαι (εἰδικώτερον ἢ ὑψηλὴ θερμοκρασία καὶ ἡ μεγάλη ἡλιοφάνεια), ὄχι μόνον δὲν εἶναι δυσμενεῖς ἀλλ' ἀντιθέτως ἐνοοῦν τὴν καλλιέργειαν ὠρισμένων φυτῶν, εἰδικώτερον τὴν καλλιέργειαν τοῦ καπνοῦ, τῆς βαμβακέας, τῶν κηπευτικῶν, τῶν ὀπωροφόρων δένδρων κ.α. Ὅταν μάλιστα αἱ φυτεῖαι ἀρδεύωνται ἢ ἀπόδοσις εἶναι ἐξαιρετικὴ, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως ποσότητος ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος τῶν καρπῶν, πολλοὶ ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι περιζήτητοι εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ ἡ ἔκτασις τῆς δυναμένης νὰ ἀρδευθῆ καλλιεργησίμου γῆς εἶναι παρ' ἡμῖν σημαντικωτάτη, δεόν νὰ συναγάγωμεν ἐξ αὐτοῦ, ὅτι, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς καλλιεργείας τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους δὲν ἐφαρμόζεται ἡ προμνησθεῖσα ἀρχὴ τοῦ μικροτέρου δυνατοῦ κόστους καὶ ὅτι αἱ δυνατότητες συστηματικωτέρας καλλιεργείας τοῦ ἐδάφους τούτου καὶ μεγαλυτέρας ἀποδόσεως τῆς καλλιεργείας εἶναι πολὺ σημαντικαί.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐλληνικὸν ὑπέδαφος, τοῦτο, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν γενομένων μέχρι τοῦδε ἐρευνῶν, εἶναι ἀρκετὰ πλούσιον εἰς λιγνίτην, βωξίτην, χρωμίτην καὶ σμύριδα, ἐγκλείονται εἰς αὐτὸ ἄξια λόγου κοιτάσματα μεταλλευμάτων σιδήρου καὶ νικελίου, περιέχεται ὡσαύτως λευκόλιθος, βαρυτίνη κ.α. Τὰ μεταλλεύματα ὁμοῦς ταῦτα ἐξορυσσόμενα, ἐξάγονται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς χώρας τῆς ἀλλοδαπῆς, ἰδίως εἰς χώρας τῆς Δ. Εὐρώπης, μετὰ προηγουμένην στοιχειώδη μόνον κατεργασίαν⁴. Ἐπειδὴ ἡ ἀκαθάριστος πρόσοδος ἢ προκύπτουσα ἐκ τῆς πλήρους κατεργασίας τῶν μεταλλευμάτων καὶ τῆς παραγωγῆς μετάλλων καὶ ἄλλων ὑλῶν, εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα τῆς ἀκαθάριστου προσόδου, τῆς προκυπτούσης ἐκ τῆς ἀποστολῆς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν αὐτουσίων τῶν ἐξορυσσομένων μεταλλευμάτων, συνάγεται ἐξ αὐτοῦ ὅτι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ὑπέδαφους δὲν ἐφαρμόζεται ἡ προμνησθεῖσα ἀρχὴ τοῦ μικροτέρου δυνατοῦ κόστους. Ἐφ' ὅσον δὲ τὰ μεταλλεύματα ἀνήκουν, ὡς ἐλέχθη προηγουμένως, εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μὴ δυναμένων νὰ ἀνανεωθοῦν φυσικῶν πόρων, ἐνδείκνυται κατ' ἀρχὴν ἡ διακοπὴ τῆς ἐξορύξεως καὶ ἀποστολῆς αὐτῶν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, μέχρις ὅτου καταστῆ δυνατὴ ἡ ἀνεργεῖσις παρ' ἡμῖν ἐργοστασίων πρὸς κατεργασίαν αὐτῶν καὶ παραγωγὴν μετάλλων ἢ ἄλλων ὑλῶν⁵.

4. Κατ' ἐξαιρέσιν, τὰ μολυβοῦχα μεταλλεύματα τοῦ Λαυρίου καὶ τὰ μεταλλεύματα σιδήρου καὶ νικελίου τῆς Λαρυμνῆς ἀποτελοῦν, ὡς γνωστόν, ἀντικείμενον ἐπιτοπίου κατεργασίας, λαμβάνονται δὲ ἐξ αὐτῶν τὸ οἰκεία μέταλλα.

5. Ἡ τοιαύτη διακοπὴ τῆς ἐξορύξεως καὶ ἀποστολῆς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τῶν Ἑλληνικῶν μεταλλευμάτων ἐνδείκνυται τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ μεταλλεία δὲν ἀποτελεῖ σπουδαῖον «ΑΡΧΕΙΟΝ» Δ. Ε. Καλιτσουδάκη : Τόμος 39ος (1959), Τεύχ. Α'.

Ἄξιον ἰδιαίτερας μνείας χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἑλληνικῆς γῆς, εἶναι ὅτι αὕτη εὐρίσκεται εἰς τὸ Ν.Α. ἄκρον τῆς Εὐρώπης. Ἐν περιπτώσει συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ε.Ζ.Ε.Σ., ἡ χώρα μας θὰ πλεονεκτῆ ἔναντι τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς ζώνης, λόγῳ τοῦ ὅτι αὕτη εὐρίσκεται εἰς μικρὰν σχετικῶς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποτελέσουν τὴν κυριωτέραν ἀγορὰν διαθέσεως τῶν βιομηχανικῶν μας προϊόντων⁶. Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀνέπτυξεν ἀξιώλογον βιομηχανίαν, δὲν ἐξάγει δὲ βιομηχανικὰ προϊόντα εἰς σημαντικὰς ποσότητας, δὲν ἐξεμεταλλεύθη μέχρι τοῦδε τὴν πλεονεκτικὴν θέσιν τῆς. Ὅπως εἶναι φανερόν, ἡ εὐνοϊκὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ὡς ἄνω ἀπόψεως, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς σημαντικὸς παράγων ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων συνάγεται, ὅτι οἱ φυσικοὶ πόροι τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι τόσο σημαντικοί, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῆ ἡ χώρα μας ὡς πλουσία· οὔτε ὁμως εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθοῦν οἱ πόροι οὗτοι ὡς εὐκαταφρόνητοι. Πάντως δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος ἀποτελεῖ γενικῶς, ἀντικείμενον ἀντιοικονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ ὄχι ἐκμεταλλεύσεως βάσει τῆς ἀρχῆς τοῦ μικροτέρου δυνατοῦ κόστους⁷.

III. Ἡ ἐργασία

¹ Εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην ἡ ἐργασία διακρίνεται συνήθως εἰς ἐκτελοῦσαν, εἰς διευθύνουσαν καὶ εἰς ἀποταμιευμένην ἐργασίαν.

α) Ἡ ἐκτελοῦσα ἐργασία δύναται νὰ ἐξετασθῆ τόσο ἀπὸ ποσοτικῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ ποιοτικῆς ἀπόψεως.

Ἐὰν ἡ παρ' ἡμῖν παρεχομένη ἐκτελοῦσα ἐργασία ἐξετασθῆ ἀπὸ ποσοτικῆς ἀπόψεως, θὰ διαπιστωθῆ ὅτι, ὅπως εἰς τὰς περισσοτέρας ἐκ τῶν οἰκονομικῶς καθυστερημένων χωρῶν, οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν ἡ προσφορά αὐτῆς ὑπερβαίνει σημαντικῶς τὴν ζήτησιν. Ἡ κατάστασις αὕτη ὀφείλεται κυρίως εἰς τοῦτο,

κλάδον τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, ἡ δὲ ἐξαγωγή τῶν ἑλληνικῶν μεταλλευμάτων δὲν συμβάλει οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἐξισωσιν τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ σκέλους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἰσοζυγίου τῶν ἐξωτερικῶν πληρωμῶν.

6. Ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν τούτοις νὰ μειονεκτῆ ἔναντι τῶν περιοχῶν τῆς Νοτίου Ἰταλίας καὶ τῆς Νοτίου Γαλλίας, λόγῳ τοῦ ὅτι αὕτη εὐρίσκεται εἰς μεγάλην σχετικῶς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν χωρῶν τῆς Β.Δ. καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν σποδαικτάτην ἀγορὰν καταναλώσεως ὀρισμένων προϊόντων, ποὺ παράγονται τόσο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅσον καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρω περιοχάς (π.χ. προϊόντων ὀπωροφόρων δένδρων, ἰβίως ἐπιπερσοειδῶν, προϊόντων λαχανοκηπῶν, προϊόντων τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς ἐλαίας).

7. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐξεταζομένων στοιχείων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔδαφους καὶ ἄλλα στοιχεία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔδαφους, ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην σημασίαν αὐτοῦ, ἀποτελοῦν ἀντικείμενον ἀντιοικονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Τοιαῦτα εἶναι αἱ πηγαὶ ἐνεργείας τῆς Ἑλλάδος, αἱ ἀλιευτικαὶ περιοχαὶ τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν.

ὅτι, συνεπεία τῆς σχετικῶς μικρᾶς ἐκτάσεως τῆς καλλιεργησίμου γῆς καὶ τῆς περιωρισμένης ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, δὲν ὑπάρχουν παρ' ἡμῖν δυνατότητες παραγωγικῆς ἀπασχολήσεως ὧν τῶν ἀγροτῶν καὶ ἐργατῶν, οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐργασθῶν. Συνεπεία τούτου προκαλεῖται ἀνεργία τόσον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπαιθρον, ὅσον καὶ εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Τὴν ἀποφιν ταύτην θὰ ἡδυνάμεθα χρησιμοποιοῦντες τεχνικοὺς δρους, νὰ διατυπώσωμεν ὡς ἐξῆς: 'Ἐὰν αἱ ὑφιστάμεναι παρ' ἡμῖν συνθήκαι παραγωγῆς θεωρηθοῦν ὡς δεδομένα, ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς δέον νὰ θεωρηθῆ ὡς ὑπερβαίνων τὸ ἐπιθυμητὸν ἢ ἀριστον μέγεθος αὐτοῦ (optimum)⁸, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι, ἀπομακρυνομένων ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ὑπαιθρου καὶ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῶν πλεοναζόντων ἀγροτῶν καὶ ἐργατῶν, ἡ συνολικὴ παραγωγή ἀγροτικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων δὲν θὰ ἐλαττωθῆ ἀναλόγως. Σημειωτέον ὅτι, πλὴν τῆς νοτίου Ἰταλίας, τῆς ὁποίας αἱ συνθήκαι τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς ἐπικρατούσας παρ' ἡμῖν συνθήκας, αἱ λοιπαὶ χῶραι αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν Κ.Α., ὡς καὶ ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι προτίθενται νὰ μετασχουν τῆς Ε.Ζ.Ε.Σ. ἔχουν πληθυσμὸν, τοῦ ὁποῦ τοῦ μεγέθους εἶναι σχεδὸν τὸ ἐπιθυμητὸν. Εἰς τινὰς μάλιστα ἐξ αὐτῶν, εἰδικώτερον εἰς τὴν Τουρκίαν, τὸ μέγεθος τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι πολὺ κατώτερον τοῦ ἀρίστου. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, θὰ ἡδύναντο ἀρκετοὶ Ἕλληνες ἐργάται καὶ ἀγρόται νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς ὡς ἄνω χῶρας, ὅταν ἀρθοῦν βαθμιαίως οἱ περιορισμοί, οἱ ὁποῖοι ἤδη καθιστοῦν δυσχερῆ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν κατοίκων μᾶς ἐκ τῶν ὡς ἄνω χωρῶν εἰς ἄλλην, περιοριζομένης οὕτω τῆς ὑφισταμένης δυσχναλογίας μεταξύ προσφορᾶς καὶ ζήτησεως ἐργασίας παρ' ἡμῖν⁹.

8. "Ἀριστον μέγεθος τοῦ πληθυσμοῦ μᾶς χῶρας εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συντελεῖ ὡς τε *celeris paribus* νὰ πραγματοποιηθῆ εἰς τὴν χῶραν ταύτην τὸ βέλτερον δυνατόν εἰσόδημα (Πρβλ. J. J. Spengler, *Demographic Patterns*, εἰς H. F. Williamson and J. A. Buttrick, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 78-79. Ἐπίσης βλ. J. J. Spengler, *Population Theory*, εἰς B. F. Haley, editor, *A Survey of Contemporary Economics*, τόμ. II, Homewood, Illinois, 1952, σ. 111 ἐκ., ἐνθα σημειοῦται πλουσία βιβλιογραφία, ἀναφερομένη εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα.

9. Ἡ ἀθρόα ἐγκατάστασις ἑλλήνων ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν εἰς ἄλλην χῶραν τῆς Ε.Ζ.Ε.Σ. θὰ μειωνετῆ ἐν τούτοις κατὰ τοῦτο, ὅτι θὰ συντελέσῃ ὡστε νὰ ἀλλοιωθῆ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἀπὸ ἀπόψεως συνθέσεως αὐτοῦ, κατὰ ἡλικίαν καὶ νὰ ἀπολεσθῆ τὸ κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιήθη πρὸς συντήρησιν καὶ μόρφωσιν τῶν ὡς ἄνω ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀθρόα ἐγκατάστασις ἑλλήνων ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν μεθ' ὧν τῶν μελῶν τῶν οἰκογενειῶν των δὲν θὰ συμβάλῃ μὲν εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ ἀπόψεως συνθέσεως αὐτοῦ κατὰ ἡλικίαν, θὰ συντελέσῃ ὅμως καὶ πάλιν ὡστε νὰ ἀπολεσθῆ τὸ κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιήθη πρὸς συντήρησιν καὶ μόρφωσιν τῶν ὡς ἄνω ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν των. Σημειωτέον ὅμως ὅτι καὶ ἐὰν ἀκόμη οὗτοι ἦθελον παραμείνει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ κεφάλαιον τοῦτο θὰ ἔδει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀπολεσθὲν εἰς περιπτώσιν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐδεχόμεθα, ὅτι ἡ παραγωγικότης αὐτῶν θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ εἶναι παρ' ἡμῖν τόσον μικρὰ, ὡστε τὸ εἰσόδημά των νὰ μὴ ἐπαρκῆ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν.

Ἐάν ἡ παρ' ἡμῶν παρεχόμενη ἐκτελούσα ἐργασία ἐξετασθῆ ἀπὸ ποιτικῆς ἀπόψεως, θὰ διαπιστωθῆ ὅτι, ὅπως εἰς τὰς περισσότερας ἐκ τῶν οἰκονομικῶς καθυστερημένων χωρῶν, οὕτω καὶ παρ' ἡμῶν πλεονάζει ἡ ἀμόρφωτος ἐργασία, ἥτοι ἐκείνη, διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ὁποίας δὲν ἀπαιτεῖται κόπος καὶ χρόνος. Ἀντιθέτως σπανίζει παρ' ἡμῶν ἡ μορφωμένη ἐργασία, ἥτοι ἐκείνη, διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ὁποίας ἀπαιτεῖται κόπος καὶ χρόνος. Οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι σπουδάζουσιν εἰς τὰ σχολεῖα μέσης καὶ πανεπιστημιακῆς ἐκπαίδευσως ἐπιδίδονται συνήθως εἰς κλάδους θεωρητικῶν ἐπιστημῶν, εἴτε διότι ἔχουσιν κλίσιν πρὸς τὰς θεωρητικὰς ἐπιστήμας εἴτε διότι δὲν λειτουργοῦν παρ' ἡμῶν ἀρκετὰ σχολεῖα τεχνικῆς μορφώσεως. Νομίζω ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀγρόται καὶ ἐργάται, εἴτε χειρῶνακτες εἶναι εἴτε ἐργάται τοῦ πνεύματος εἶναι, δύνανται νὰ ἐξελιχθοῦν εἰς ἀρίστους τεχνικούς, ἐάν καθοδηγηθοῦν καταλλήλως καὶ ἐάν σπουδάσουσιν εἰς εἰδικὰ ἰδρύματα. Ἐξ ἄλλου, νομίζω ὅτι ἡ ἴδρυσις τοιούτων ἰδρυμάτων δὲν προσκρούει παρ' ἡμῶν εἰς ἀνυπέβλητα ἐμπόδια. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τολμῶ νὰ πιστεύω ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μορφωμένων ἀγροτῶν καὶ ἐργατῶν δύναται νὰ αὐξηθῆ σημαντικῶς ἐντὸς μικροῦ σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος καὶ ὅτι ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐπιπέδου τῆς τεχνικῆς μορφώσεως τῶν ἀγροτῶν καὶ ἐργατῶν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὴν σημαντικωτέραν συμβολὴν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας¹⁰. Εὐνόητον εἶναι ὅτι ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐπιπέδου τεχνικῆς μορφώσεως τῶν ἀγροτῶν καὶ ἐργατῶν πρέπει νὰ εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν αὐξήσιν τῶν δυνατοτήτων παραγωγικῆς ἀπασχολήσεως αὐτῶν. Διότι ἄλλως οἱ μορφωμένοι ἀγρόται καὶ ἐργάται θὰ μεταναστεύουσιν εἰς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Ε.Ζ.Ε.Σ. ἢ εἰς ἄλλας χώρας τῆς ἀλλοδαπῆς, ἢ δὲ γενομένη προσπάθεια μορφώσεως αὐτῶν θὰ ἀποβῆ ματαία.

β) Ἡ διευθύνουσα ἐργασία ἡ ὁποία συνήθως παρέχεται ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου, συνίσταται εἰς τὴν ἐκπόνησιν τοῦ βραχυχρονίου καὶ τοῦ μακροχρονίου προγράμματος τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν καὶ προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν, εἰδικώτερον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν νεωτέρων καὶ τελειοτέρων μεθόδων παραγωγῆς, εἰς τὸν προσφεύστερον συνδυασμὸν τῶν ἤδη χρησιμοποιουμένων μονάδων τῶν

10. «The major capital stock of an industrially advanced country», γράφει ὁ καθηγητὴς Simon Kuznets, «is not its physical equipment ; it is the body of knowledge amassed from tested findings and the capacity and training of the population to use this knowledge effectively» (μνημονεύεται εἰς ἔργον ἐκδοθὲν ὑπὸ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ὑπὸ τὸν τίτλον : «Processes and Problems of Industrialization in Under-Developed Countries», New York 1955, σ. 5). Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸν Mordecai Ezekiel : «One of the greatest differences between developed and under-developed countries is what their people know and can do, more than any difference in their resources» (βλ. Mordecai Ezekiel, Human factory in Economic Development, εἰς ἔργον ἐκδοθὲν ὑπὸ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ὑπὸ τὸν τίτλον Formulation and Economic Appraisal of Development Projects, New York 1951, τόμ. II, σ. 570).

συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰς τὴν ἐξέυρεσιν νέων ἀγορῶν διαθέσεως τῶν παραγομένων προϊόντων κ.ο.κ. ¹¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπὶ μέρους ἐνεργειῶν, ἐκ τῶν ὁποίων συνίσταται ἡ διευθύνουσα ἐργασία, ἀξία ἰδιαίτερας ἐξάρσεως εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ νεωτέρων καὶ

11. Ἡ διευθύνουσα ἐργασία, ἡ ὁποία προσφέρεται εἰς τὰς οἰκονομικῶς καθυστερημένους χώρας, ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον πολλῶν συζητήσεων μεταξὺ τῶν εἰδικῶν, ὑπεστηρίχθη δὲ ὑπὸ πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ὅτι εἰς τὰς χώρας ταύτας οἱ καλοὶ ἐπιχειρηματίαι σπανίζουσι (βλ. σχετικῶς P. T. Bauer and B. S. Yamey, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 106. N. S. Buchanan and H. S. Ellis, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 49-50 καὶ 415, Committee for Economic Development—Research and Policy Committee—Economic Development Abroad and the Role of American Foreign Investment, New York, February 1956, σ. 11). Ὑπὸ ἄλλων εἰδικῶν διεπιστώθη, ἐν τούτοις, ὅτι οἱ κάτοικοι ὠρισμένων ὑπαναπτύκτων χωρῶν διακρίνονται διὰ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν (βλ. Sol Tax, Penny Capitalism, A Greatmalan Indian Economy, Washington 1953, σ. 12 καὶ 18—μνημονεύεται ὑπὸ P. T. Bauer and B. S. Yamey, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 105-106). Εἰδικώτερον ὁ Gershenkron παρατηρεῖ ὅτι «the rapid emergence of native entrepreneurs with peasant—serf backgrounds should give pause to those who stress so greatly the disabling lack of entrepreneurial qualities in backward civilizations (βλ. Alexander Gershenkron, Economic Backwardness in historical Perspective, εἰς σημειούμενον ἀνωτέρω ἔργον, ἐκδοθὲν ὑπὸ B. F. Hoselitz, σ. 27). Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς ἀνθρωπολόγους καὶ τοὺς κοινωνιολόγους δὲν ἔχει ἰσχυρὰ ἀποδειχθῆ ἂν καὶ κατὰ πόσον ἡ φυλὴ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ποιότητος τῆς παρεχομένης ἐργασίας καὶ γενικώτερον ἐπὶ τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς ἱκανότητος τῶν ἀνηκόντων εἰς ἐκάστην φυλὴν ἀτόμων (πρβλ. Paul H. Landis, Population Problems—A Cultural Interpretation—New York 1948, σ. 311-12, Kimball Young, Sociology, a Study of Society and Culture, New York 1942, σ. 264-265, L. E. Klimm, O. P. Starkey and N. F. Hall, Introductory Economic Geography, second edition, New York 1940, σ. 12, E. Huntington, Principles of Human Geography, fifth edition, New York 1949, σ. 8), δεόν νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ παρατηρούμεναι εἰς τὰς πλείστας ὑπαναπτύκτους χώρας σπάνις ἐπιχειρηματικὸν πνεύματος καὶ ἀνεπάρκεια ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος ὑφείλονται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ οἰκείου φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, εἰδικώτερον εἰς τὰ ἐπικρατοῦντα εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας πολὺ συντηρητικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, εἰς τὴν περιφρόνησιν, τὴν ὁποίαν οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν ἀρχουσαν τάξιν αἰσθάνονται διὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐπιχειρηματίου, εἰς τὴν ἑλλειψιν ἐπαρκῶν κεφαλαίων καὶ ἐξειδικευμένων ἐργατικῶν χειρῶν, εἰς τὸ πληθμμελὲς συγκοινωνιακὸν δίκτυον καὶ τὴν μὴ συστηματικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πηγῶν ἐνεργείας, εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς κρατικῆς μηχανῆς κ.ο.κ. Ἐάν αἱ ἀνωτέρω σκέψεις εἶναι ὀρθαί, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν τὴν ἀνεπάρκειαν ἐκδήλωσιν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος παρ' ἡμῖν εἰς τὴν ἀστάθειαν τῆς οἰκονομικῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς, εἰς τὰ ἐκάστοτε λαμβανόμενα ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀστοχα μέτρα οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ἐνδεχομένως εἰς τὴν μετανάστευσιν, ἡ ὁποία συνετέλεσεν ὥστε ἡ χώρα νὰ στερηθῆ τινῶν ἐκ τῶν καλύτερων τέκνων τῆς (πρὸς τὴν ἀποψιν ὅτι δὲν ἐξεδηλώθη παρ' ἡμῖν ἐπαρκῶς ἡ ἐπιχειρηματικὴ πρωτοβουλία δὲν φαίνεται νὰ συμφανῆ ἀπολύτως ὁ καθηγητὴς Δ. Στεφανίδης, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι «διαθέτομεν ἀπὸ πῶτος χρόνου καὶ ἀρκαίον ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ βιανὴν οἰκονομοτεχνικὴν μόρφωσιν—βλ. Δ. Ε. Στεφανίδου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 42 καὶ 69).

τελειότερων μεθόδων παραγωγής. Όπως είναι γνωστόν, ὁ Ἄγγλος οἰκονομολόγος J. R. Hicks διακρίνει τὰς βελτιωμένας μεθόδους παραγωγῆς ἢ τεχνικὰς βελτιώσεις εἰς τρεῖς κατηγορίας : α) Εἰς μεθόδους, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων προκαλεῖται ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν (labour saving innovations). β) Εἰς μεθόδους, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων προκαλεῖται ἐλάττωσις τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου (capital saving innovations)· καὶ γ) Εἰς οὐδετέρας βελτιώσεις (neutral innovations). Αἱ μέθοδοι τῆς πρώτης κατηγορίας συντελοῦν ὥστε τὸ ὀριακὸν προϊόν τοῦ κεφαλαίου νὰ αὐξάνη περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι αὐξάνει τὸ ὀριακὸν προϊόν τῆς ἐργασίας. Αἱ μέθοδοι τῆς δευτέρας κατηγορίας συντελοῦν ὥστε τὸ ὀριακὸν προϊόν τῆς ἐργασίας νὰ αὐξάνη περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι αὐξάνει τὸ ὀριακὸν προϊόν τοῦ κεφαλαίου. Τέλος, αἱ μέθοδοι τῆς τρίτης κατηγορίας συντελοῦν ὥστε τὸ ὀριακὸν προϊόν τόσον τοῦ κεφαλαίου ὅσον καὶ τῆς ἐργασίας νὰ αὐξάνουν κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν. Σημειωτέον ὅτι, ἐὰν αἱ βελτιωμέναί μέθοδοι παραγωγῆς ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μεθόδων, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων προκαλεῖται ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν, ἐπακολουθεῖ ἀνεργία. Ἀντιθέτως, ἂν αἱ μέθοδοι παραγωγῆς ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μεθόδων ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων προκαλεῖται ἐλάττωσις τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου, συνέπεια τῆς ἐφαρμογῆς ταύτης εἶναι ἡ αὐξήσις τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τοῦ ποσοστοῦ διὰ τοῦ ὁποίου ἐκφράζεται ἡ σχέσις τῆς ἀξίας τῆς ἐργασίας πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ παραγομένου προϊόντος ¹².

Εἰς τὰς οἰκονομικῶς προηγμένας Χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐπινοοῦνται κατὰ κανόνα μέθοδοι παραγωγῆς, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων προκαλεῖται ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν. Όπως εἶναι φανερόν, ἡ ἐφαρμογὴ παρ' ἡμῖν τοιούτων μεθόδων παραγωγῆς θὰ συντελέσῃ ὥστε νὰ ὀξυνθῇ τὸ ἤδη δυσεπίλυτον πρόβλημα τῆς ἀπασχολήσεως τῶν Ἑλλήνων ἀγροτῶν καὶ ἐργατῶν. Ἐνεκα τούτου σκόπιμον εἶναι ὅπως ἐπινοηθοῦν παρ' ἡμῖν μέθοδοι παραγωγῆς, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων θὰ προκαλεῖται ἐλάττωσις τοῦ ἀπασχολουμένου κεφαλαίου καὶ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν ¹³.

12. Βλ. J. R. Hicks, *The Theory of Wages*, London 1932, σ. 121-122.

13. Τὸ ζήτημα τοῦ εἶδους τῶν τεχνικῶν βελτιώσεων, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἐφαρμοσθοῦν εἰς τὰ καθυστερημένας οἰκονομικῶς χώρας, ἀπασχόλησεν ἐπανελημμένως τοὺς εἰδικούς. Ἐξ αὐτῶν τινὲς ὑποστηρίζουν ὅτι εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας, εἰς τὰς ὁποίας τὸ κεφάλαιον σπανίζει, ἡ δὲ προσφορὰ ἐργασίας εἶναι σημαντικὴ, ἡ ἐφαρμογὴ καθυστερημένων μεθόδων παραγωγῆς (ἀντὶ τῆς μισθώσεως καὶ ἐφαρμογῆς τῶν μεθόδων, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰς προηγμένας οἰκονομικῶς χώρας), θὰ συνετέλει εἰς τὴν ταχύτεραν αὐξήσιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος (βλ. V. Brozen, *Invention, Innovation and Imitation*, εἰς *The American Economic Review, Papers and Proceedings of the 63rd Annual Meeting*, τόμ. XLI, Μαΐου 1951, ἀριθ. 2, σ. 241, τοῦ 181ου, *Determinants of the Direction of Technolo-*

Τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα ἀναφέρονται εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἤδη ἐφαρμοζομένων μεθόδων παραγωγῆς. Ἐκ παραλλήλου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπινοηθοῦν πρωτότυποι μέθοδοι χρησιμοποίησεως ὀρισμένων πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀφθονοὶ παρ' ἡμῖν ὄχι ὁμῶς καὶ εἰς Χώρας τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ ὑπάρχουν μὲν καὶ εἰς Χώρας τῆς ἀλλοδαπῆς, ἢ ἀνάγκη ὁμῶς χρησιμοποίησεως αὐτῶν δὲν εἶναι αἰσθητή, διότι εἰς τὰς χώρας αὐτὰς χρησιμοποιοῦνται ἄλλαι πλουτοπαραγωγικαὶ πηγαί ¹⁴. Ἀναφέρομαι κυρίως εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ὀρισμένων πηγῶν ἐνεργείας, π.χ. τῆς ἡλιακῆς ἐνεργείας ἢ τῆς ἐνεργείας τῶν θαλασσίων ρευμάτων, πρὸς παραγωγὴν ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Πειράματα πρὸς χρησιμοποίησιν αὐτῶν γίνονται εἰς ἄλλας χώρας, κυρίως εἰς τὴν

ical Change, εἰς *The American Economic Review, Papers and Proceedings of the 5th Annual Meeting*, τόμ. XLIII, Μαΐου 1953, ἀρ. 2, σ. 294. Πρβλ. ἐπίσης K. Mandelbaum, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 8-9, *United Nations*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7). "Ἄλλοι δέχονται ὅτι ἰσὸν ὅταν ὑπάρχῃ πλήρης σειρὰ μεθόδων παραγωγῆς, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων χρησιμοποιοῦνται κεφάλαιον καὶ ἐργασία καθ' ἑλκας τὰς ἀναλογίας, ἐνδείκνυνται διὰ τὰς οικονομικῶς καθυστερημένας χώρας αἱ μέθοδοι, αἱ συντελοῦσαι ὥστε νὰ χρησιμοποιηθῆται περισσότερα ἐργασία καὶ ὀλιγώτερον κεφάλαιον. Πολλάκις ὁμῶς δὲν ὑπάρχει πλήρης σειρὰ μεθόδων παραγωγῆς, ἀλλ' ἀντιθέτως παρατηροῦνται μεγάλα κενὰ εἰς ἐκάστην σειρᾶν. Ἐπὶ τὰς πυθῆκας αὐτὰς εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ εἶναι οικονομικῶς συμφέρουσα ἢ χρησιμοποίησις εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας μεθόδων παραγωγῆς, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων χρησιμοποιεῖται πολὺ σχετικῶς κεφάλαιον καὶ ὀλίγη σχετικῶς ἐργασία (πρβλ. P. T. Bauer and J. S. Yamey, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 123, J. A. Adler, *The fiscal and Monetary Implementation of Development Programs*, εἰς *The American Economic Review, Papers and Proceedings of the 64th Annual Meeting*, τόμ. XLII, Μαΐου 1952, ἀρθ. 2, σ. 588 ἔκ.). Ἐἴδος εἰδικοὶ τινες ὑποστηρίζουν ὅτι ἐνδεδειγμένα διὰ τὰς οικονομικῶς καθυστερημένας χώρας εἶναι αἱ τελειότεραι μέθοδοι παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι συντελοῦν ὥστε νὰ χρησιμοποιηθῆται πολὺ σχετικῶς κεφάλαιον καὶ ὀλίγη σχετικῶς ἐργασία. Οὕτως οἱ W. Galenson, καὶ H. Leibenstein, ὑποστηρίζουν ὅτι, ὅταν ὁ πληθυσμὸς αὐξάνῃ μὲ ταχύν ρυθμὸν, οἱ δὲ ἐργαταὶ ὀργανούμενοι, προβάλλουν συνεχῶς ἀξιώσεις αὐξήσεως τῶν μισθῶν, ἐπιβάλλεται ἢ ταχεῖα ἐφαρμογὴ νεωτέρων μεθόδων παραγωγῆς, ἢ ὅποια ἐφαρμογὴ θὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν πραγματοποιήσασθαι σημαντικῶν κερδῶν καὶ τὴν ἐπένδυσιν αὐτῶν εἰς νέας παγίας ἐγκαταστάσεις πρὶν ἢ αὐξήσῃ σημαντικῶς τὸ ἐργατικὸν εἰσόδημα, τὸ ὅποιον κατὰ τὸ πλεῖστον χρησιμοποιεῖται διὰ καταναλωτικῶς σκοποῦς. (βλ. W. Galenson and H. Leibenstein, *Investment Criteria, Productivity and Economic Development*, εἰς *The Quarterly Journal of Economics*, τόμ. LXIX, ἀρθ. 3, Αὐγούστου 1955, σ. 343 ἔκ.). Ἡ διὰ τῆς παρούσης ἐργασίας ὑποστηριζομένη ἀποφασὶς ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ζήτημα ἀναπτύσσεται κατωτέρω εἰς τὴν σὴμ. 24.

14. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Yale Brozen, ἡ ἐπινόησις νεωτέρων μεθόδων παραγωγῆς, δυναμένων νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς τὰς οικονομικῶς καθυστερημένας χώρας, εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ προϋποθέτῃ τὴν δαπάνην τῶσον σημαντικῶν χρηματικῶν κεφαλαίων, ὥστε νὰ εἶναι ἀντοικονομικῆ. Θὰ ἦδύνατο ἐν τούτοις νὰ καταστήθῃ οἰκονομικῆ ἂν αἱ νεώτεροι μέθοδοι παραγωγῆς προωρῶντο νὰ χρησιμοποιηθοῦν τῶσον εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας ὅσον καὶ εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας καὶ ἂν τὴν σχετικὴν δαπάνην ἀνελάμβανον εἶναι αἱ ἐνδιαφερόμεναι Κυβερνήσεις (βλ. Yale Brozen, *Invention, Innovation and Imitation*, σ. 255).

Γαλλίαν. Παρ' ἡμῖν οὐδεμία σκέψις ἐγένετο περὶ τῆς δυνατότητος χρησιμοποιοῦσας τῶν πηγῶν τούτων ἐνεργείας, καίτοι εἴμεθα τόσον πτωχοὶ εἰς καυσίμους ὕλας. Ἐν τούτοις ἡ ἀνάγκη προσαρμογῆς τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας πρὸς τὰς ἰδιοτύπους συνθήκας τοῦ ἑλληνικοῦ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος εἶναι προφανής.

γ) Ὡς πρὸς τὴν ἀποταμιευμένην ἐργασίαν, ἦτοι ἐκείνην ἣ ὑποία ἔχει ἐνωματωθῆ εἰς διαρκῆ ἀγαθὰ, εἰδικώτερον εἰς μηχανήματα, ὑπομιμνήσκειται ὅτι τὰ μηχανήματα, τὰ ὑποία χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γεωργίας, εἰσάγονται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν χωρῶν τῆς Δ. Εὐρώπης καὶ τῆς Β. Ἀμερικῆς. Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν μηχανημάτων τούτων ἐχρησιμοποιήθησαν ἄλλοδαποὶ ἐργάται, ἣ δὲ ἀξία των συνίσταται, πλὴν τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, καὶ ἐκ τοῦ τύπου τοῦ χρησιμοποιηθέντος ξένου κεφαλαίου ὡς καὶ ἐκ τοῦ κέρδους τοῦ ξένου ἐπιχειρηματίου. Πάντα ταῦτα θὰ ἴδυναντο νὰ περιέλθουν ἐν μέρει τοῖς ἑλλησιν, εἰς Ἑλλήνας ἐργάτας, κεφαλαιούχους καὶ ἐπιχειρηματίας, ἂν ἀνεπτύσσετο παρ' ἡμῖν ἡ μηχανολογικὴ βιομηχανία. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς μηχανολογικῆς βιομηχανίας παρ' ἡμῖν θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς ἀπασχολήσεως, τοσούτω μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ βιομηχανία αὕτη ἀνέχει γενικῶς εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν βιομηχανικῶν κλάδων, εἰς τοὺς ὑποίους ἀπασχολοῦνται πολλοὶ σχετικῶς ἐργάται.

Ἀνεξαρτήτως τῆς προελεύσεως τῶν μηχανικῶν ἐγκαταστάσεων, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπομνησθῆ ἐνταῦθα ὅτι αἱ παρ' ἡμῖν ὑφιστάμεναι μηχανικαὶ ἐγκαταστάσεις καὶ γενικώτερον τὸ παρ' ἡμῖν ὑφιστάμενον πραγματικὸν κεφάλαιον, δὲν εἶναι ἀξιόλογον ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς. Ἡ δὲ σχέσις τῆς ἐργασίας πρὸς τὸ πραγματικὸν κεφάλαιον εἶναι παρ' ἡμῖν λίαν δυσμενής ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν. Ἡ μὴ ὑπαρξίς ἀξιόλογου πραγματικοῦ κεφαλαίου ἀποτελεῖ ἓνα ἐκ τῶν σπουδαιότερων αἰτίων τῆς οἰκονομικῆς καθυστερήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἣ δὲ αὐξήσις τοῦ κεφαλαίου τούτου θὰ ἀποτελέσῃ, ἓνα ἐκ τῶν κυριωτέρων παραγόντων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς.

IV. Τὸ ἀποταμιευτικὸν κεφάλαιον

Τὸ ἀποταμιευτικὸν κεφάλαιον ἦτο ἀνεκαθεν σπάνιον παρ' ἡμῖν. Ἡ σπάνις τοῦ κεφαλαίου τούτου ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ ἀποταμίευσιν, συνεπεία τοῦ πραγματοποιημένου παρ' ἡμῖν μικροῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος· ἡ σπάνις τοῦ κεφαλαίου ὀφείλεται ἐπίσης εἰς τὸν ἀποθησαυρισμὸν αὐτοῦ, κυρίως ὑπὸ μορφήν χρυσῶν νομισμάτων· τέλος ἡ σπάνις τοῦ κεφαλαίου ὀφείλεται εἰς τὴν ἐξαγωγήν του εἰς Χώρας τοῦ ἐξωτερικοῦ, διὰ λόγους ἀσφαλείας, καὶ κατάθεσιν του εἰς ξένας τραπεζάς.

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ σπάνις κεφαλαίων παρ' ἡμῖν θὰ μετριασθῆ ὅταν ἡ Ἑλλάς μετᾶσχῃ τῆς Ε.Ζ.Ε.Σ. Διότι θὰ εἰσαχθῶν κεφάλαια προερχόμενα ἐξ ὀργα-

νισμῶν χρηματοδοτήσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τῶν ὁποίων ὀργανισμῶν ἢ ἰδρυσις συζητεῖται ἤδη, εἶναι δὲ σχεδὸν βέβαιον ὅτι θὰ ἀποφασισθῇ καὶ θὰ πραγματοποιηθῇ. Ἐπίσης διότι θὰ εἰσαχθοῦν ἰδιωτικὰ κεφάλαια ἀνήκοντα εἰς Εὐρωπαίους κεφαλαιούχους, κατόπιν τῆς ἄρσεως τῶν περιορισμῶν, οἱ ὅποιοι καθιστοῦν δυσχερῆ τὴν κυκλοφορίαν τῶν κεφαλαίων μεταξύ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Χωρῶν καὶ συνεπείᾳ τῆς ἐκδηλουμένης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τινὰς Εὐρωπαϊκὰς Χώρας (ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν) τάσεως τοποθετήσεως πολλῶν κεφαλαίων εἰς ὑπαναπτύκτους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ ἄλλων Ἠπειρῶν. Τέλος ἢ σπάνις κεφαλαίων παρ' ἡμῖν θὰ περιορισθῇ, διότι, ἀύξανομένου βαθμιαίως τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος, ἢ ἀποταμίευσις θὰ καθίσταται σημαντικώτερα, ἐπίσης διότι, ἀποκαθισταμένης τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κοινοῦ εἰς τὴν σταθερότητα τοῦ ἑλληνικοῦ νομίσματος, τὰ ἀποθησαυρισθέντα κεφάλαια θὰ ἀντιθησαυρισθοῦν. Πάντα ταῦτα θὰ συμβάλουν εἰς τὴν αὐξησιν τῆς προσφορᾶς κεφαλαίου εἰς τὴν ἑλληνικὴν κεφαλαιαγορὰν καὶ εἰς τὴν μείωσιν τοῦ ἐπιτοκίου. Εἶναι ἐν τούτοις ἀπίθανον ὅτι τὸ ἐπιτόκιον παρ' ἡμῖν θὰ κατέλθῃ μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον τοῦτο εὐρίσκεται εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας. Διότι τὸ ἐπιτόκιον, πλὴν τοῦ κυρίως ἐπιτοκίου, συνίσταται κατὰ κανόνα καὶ ἐκ ποσοστοῦ, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ἀναγκαῖον πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν κινδύνων ἀπωλείας τῶν ὑπὸ τοῦ πιστωτοῦ δανεισθέντων κεφαλαίων, συνεπείᾳ εἴτε ἀνωτέρας βίας, εἴτε ἀμελείας ἢ κακῆς προθέσεως τοῦ ὀφειλέτου. Οἱ κίνδυνοι οὗτοι εἶναι παρ' ἡμῖν σοβαρώτεροι ἢ εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, τῶν ὁποίων ἡ οἰκονομία εἶναι περισσότερον σταθερά. Σημειωτέον ὅτι παρ' ἡμῖν διατρέχει σοβαρώτερος κινδύνους ὄχι μόνον ὁ πιστωτὴς ἀλλὰ καὶ ὁ ὀφειλέτης ἐπιχειρηματίας, ὁ ὁποῖος ἀμφιβάλλει ἂν θὰ κατορθώσῃ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ κέρδη, τὰ ὁποῖα ἐπιδιώκει, λόγῳ καὶ πάλιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπικρατοῦν παρ' ἡμῖν καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι πολὺ ὀλιγώτερον σταθεραὶ ἐκείνων, πού ὑφίστανται εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς εἶναι φανερόν, ὅτι ἢ ἐπένδυσις κεφαλαίων παρ' ἡμῖν θὰ πραγματοποιηθῇ μέχρι τοῦ σημείου, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ὀριακὴ ἀποδοτικότης τοῦ κεφαλαίου, μετ' ἀφαίρεσιν τοῦ ποσοστοῦ ὀριακῶν κινδύνων ζημιῶν τοῦ ὀφειλέτου (τὸ ὁποῖον εἶναι σημαντικὸν παρ' ἡμῖν), θὰ ἐξισοῦται πρὸς τὸ ἐπιτόκιον σὺν τῷ ποσοστῷ ὀριακῶν κινδύνων ζημιῶν τοῦ πιστωτοῦ (τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπίσης σημαντικὸν παρ' ἡμῖν). Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ ξένοι καὶ Ἕλληνες κεφαλαιούχοι, θὰ ἐπενδύουν τὰ κεφάλαια αὐτῶν μόνον εἰς ἐκείνους τοὺς κλάδους παραγωγῆς, εἰς τοὺς ὁποίους ἢ ὀριακὴ ἀποδοτικότης τοῦ ἐπενδυομένου παρ' ἡμῖν κεφαλαίου εἶναι πολὺ μεγαλύτερα τῆς ὀριακῆς ἀποδοτικότητος τοῦ ἐπενδυομένου εἰς τὴν Εὐρώπην κεφαλαίου. Κλάδοι παραγωγῆς, τῶν ὁποίων ἢ ἀποδοτικότης τῶν εἰς τούτους ἐπενδυομένων κεφαλαίων εἶναι πολὺ σημαντικῆ, εἶναι ἐκείνοι οἱ κλάδοι παραγωγῆς, οἱ ὁποῖοι τελοῦν ὑπὸ ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκᾶς συνθήκας φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Ἐπὶ παραδείγματι ὑπὸ ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκᾶς συνθή-

κας φυσικοῦ περιβάλλοντος θὰ τελῆ ἢ παραγωγὴ ἀλουμινίου, ἐὰν καταστῆ δυνατὴ ἢ παραγωγὴ παρ' ἡμῖν εὐθιγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Ὑπὸ ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκᾶς συνθήκας κοινωνικοῦ περιβάλλοντος τελοῦν, λόγῳ τῶν χαμηλῶν ἡμερομισθίων, γενικῶς ὅλοι οἱ κλάδοι παραγωγῆς, εἰς τοὺς ὁποίους χρησιμοποιοῦνται πολλοὶ σχετικῶς ἐργάται καὶ ἰλίγιον κεφάλαιον¹⁵. ἀκόμη καὶ ὅταν ἐφαρμόζωνται εἰς τοὺς κλάδους τούτους αἱ τελειότεραι γνωστὰ μέθοδοι παραγωγῆς¹⁶. Ὅθεν εἰς κλάδους παραγωγῆς, οἱ ὁποῖοι τελοῦν ὑπὲρ πολὺ εὐνοϊκᾶς συνθήκας φυσικοῦ ἢ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος θὰ ἐπενδύσουν οἱ ξένοι καὶ Ἕλληνες κεφαλαιοῦχοι τὰ κεφάλαια αὐτῶν. Ὡς πρὸς τὰ κεφάλαια, τὰ ὅποια θὰ χορηγήσουν εἰς τὴν χώραν μας οἱ ἰδρυθησόμενοι Εὐρωπαϊκοὶ ὄργανισμοὶ χρηματοδοτήσεως τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν, ὡς καὶ τὰ κεφάλαια, τὰ ὅποια θὰ χορηγηθοῦν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου, ταῦτα δέον νὰ ἐπενδυθοῦν πρὸς δημιουργίαν τῶν συνθηκῶν ἐκείνων, τὰς ὁποίας ὁ Α. Marshall καλεῖ ἐξωτερικᾶς οικονομίας (external Economies)¹⁷. Εἰδικώτερον τὰ κεφάλαια ταῦτα θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπενδυθοῦν εἰς ἔργα ἐγγειοβελτιωτικά, ὑδροηλεκτρικά, θερμοηλεκτρικά, συγκοινωνιακὰ κ.ο.κ. Τὰ ἔργα ταῦτα θὰ συντελέσουν ὥστε μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ καθίστανται εὐνοϊκαὶ αἱ συνθήκαι ἀναπτύξεως πολλῶν κλάδων παραγωγῆς, εἰς τοὺς ὁποίους θὰ εἶναι πρόθυμοι

15. Ὁ P. N. Rosenstein—Rodan ἀναφέρει ὅτι, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπάρχοντα στατιστικὰ στοιχεῖα, ἡ βιομηχανία δύνανται νὰ διακριθῆ ὡς ἀκολουθοῦσιν: 1) Ἑλαστά Βιομηχανία: εἰς ταύτην περιλαμβάνονται βιομηχανικοὶ κλάδοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἀξία τοῦ χρησιμοποιουμένου ἀνά ἐργάτην κεφαλίου ἀνέρχεται εἰς £ 100-400 2) Μέση Βιομηχανία: £ 400-800. 3) Βαρεῖα Βιομηχανία: £ 800-1.500 (P. N. Rosenstein—Rodan, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 210).

16. Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ ξένοι καὶ Ἕλληνες κεφαλαιοῦχοι θὰ ἐπενδύσουν τὰ κεφάλαιά των εἰς τοὺς κλάδους τούτους, μόνον ἐφ' ὅσον τὰ ἡμερομισθία τῶν ἐλλήνων ἐργατῶν θὰ εἶναι τόσον χαμηλά, ὥστε ἡ διαφορά, ἢ ὁποῖα θὰ ὑφίσταται μεταξὺ τῶν ἡμερομισθίων τούτων καὶ τῶν ἡμερομισθίων τῶν ξένων ἐργατῶν, θὰ καλύπτῃ τὴν ἀποζημίωσιν ποῦ πρέπει νὰ κτιβληθῆ εἰς τὸν πιστωτὴν καὶ εἰς τὸν ὀφειλέτην, λόγῳ τῶν ὑφισταμένων παρ' ἡμῖν μεγαλύτερων κινδύνων ζημιῶν ὀφειλέτου καὶ πιστωτοῦ. Βεβαίως τὰ ἡμερομισθία παρ' ἡμῖν θὰ εἶναι πάντοτε χαμηλότερα τῶν ἡμερομισθίων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐργατῶν: διότι ἡ χαρακτηρίζουσα τὸν συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς «ἐργασία» δυσκινησία θὰ συντελέσῃ ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπιτραπῆ ἡ ἐλευθέρη ἐγκατάστασις τῶν ἐλλήνων ἐργατῶν εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας, νὰ μὴ μετοικήσουν οὕτω ἀθρόως εἰς αὐτάς, κατ' ἀκολουθίαν νὰ μὴ μειωθῆ οὐσιωδῶς ἡ προσφορά ἐργασίας παρ' ἡμῖν. Ἐν τούτοις δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἀναφερομένη διαφορά μεταξὺ ἡμερομισθίων ἐλλήνων καὶ ξένων ἐργατῶν θὰ εἶναι τόσον σημαντικὴ, ὥστε νὰ καλύπτῃ πάντοτε τὴν ὡς ἄνω ἀναφερομένην ἀποζημίωσιν. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ ἀποζημίωσις αὕτη θὰ καλύπτεται μόνον ὅταν χρησιμοποιῆται ἰλίγιον σχετικῶς κεφάλαιον.

17. Βλ. ἀνάλυσιν τῆς ἐννοίας τῶν «ἐξωτερικῶν οικονομιῶν» εἰς Marcus Fleming, Note on External Economies, εἰς Economic Journal, June 1955, σ. 255-56. J. E. Meade, External Economies and Diseconomies in a Competitive Situation, εἰς Economic Journal, March 1952, σ. 54-67.

νὰ ἐπενδύσουν τὰ κεφάλαιά των ξένοι καὶ "Ἕλληνες κεφαλαιοῦχοι, οἱ ὅποιοι εὕρισκον προηγουμένως συμφερωτέρους δρους τοποθετήσεως τῶν κεφαλαίων των εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἄλλαχῶ.

V. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας

Ἐξητάσθη μέχρι τοῦδε πῶς διαμορφοῦνται παρ' ἡμῖν οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς καὶ ποῖαι εἶναι αἱ δυνατότητες βελτιώσεως αὐτῶν. Ἦδη εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῇ ποῖος εἶναι ὁ προσφύεστερος τρόπος συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἐπὶ τῶ τέλει ὅπως πραγματοποιηθῇ ἡ ταχυτέρα δυνατὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Ὡς εἶναι γνωστὸν ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη δέχεται ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις μιᾶς χώρας δύναται νὰ συντελεσθῇ ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς ἐκ τῶν κατωτέρω δύο ἀρχῶν :

α) Τῆς ἀρχῆς τῆς βαθμιαίας καὶ ἰσορροπημένης ἀναπτύξεως ὅλης τῆς οἰκονομίας (principle of balanced growth), καὶ β) τῆς ἀρχῆς τῆς προνομιακῆς ἀναπτύξεως ὀρισμένων κλάδων τῆς οἰκονομίας¹⁸.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βαθμιαίας καὶ ἰσορροπημένης ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομίας ἡ πρόοδος τῆς οἰκονομίας πραγματοποιεῖται εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος συγχρόνως. Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ὀρισμένοι τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος μιᾶς χώρας εἶναι σπουδαιότεροι τῶν ἄλλων, οὔτε νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ὅλοι οἱ διαθέσιμοι πόροι τῆς χώρας ἢ οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν. Ἀντιθέτως οἱ πλουτοπαραγωγικοὶ πόροι θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους παραγωγῆς κατὰ τοιοῦτον ὀρθολογιστικὸν τρόπον, ὥστε ἡ μεταφορὰ ὀριακῶν πόρων ἀπὸ ἐνὸς κλάδου τῆς οἰκονομίας εἰς ἄλλον νὰ μὴ εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς συνολικῆς παραγωγῆς καὶ γενικώτερον τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας.

Ἡ ἀρχὴ τῆς βαθμιαίας καὶ ἰσορροπημένης ἀναπτύξεως τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας εἶναι θεωρητικῶς ἀψόγος. Ὑπάρχουν ὁμως περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας, καίτοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ αὐξηθῇ ἡ κοινωνικὴ εὐημερία διὰ τῆς μεταφορᾶς ὀριακῶν πόρων ἀπὸ ἐνὸς κλάδου παραγωγῆς εἰς ἄλλον, ἐν τούτοις εἶναι δυνατὸν, διὰ τῆς συγκεντρώσεως ὅλων ἢ τῶν πλείστων ἐκ τῶν διαθέσιμων πόρων μιᾶς χώρας εἰς ἓνα μόνον κλάδον παραγωγῆς ἢ ὀλίγους κλάδους, νὰ μεταβληθῇ αὕτη αὕτη ἡ διάρθρωσις τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας ἢ ὀρισμένης περιοχῆς αὐτῆς, συνεπεία δὲ τούτου νὰ αὐξηθῇ ἡ γενικὴ εὐημερία. Ἐνῶσα τούτου συνιστᾶται ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς προνομιακῆς ἀναπτύξεως ὀρι-

18. Πρβλ. United Nations, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 49 ἐπ.

σμένων κλάδων τῆς οἰκονομίας μιᾶς χώρας¹⁹. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς ταύτης εἶναι εὐχταία εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους ἰδίως χώρας ἢ περιοχάς, τῶν ὁποίων ἡ οἰκονομία κινεῖται ἐντὸς φαύλου κύκλου χαμηλοῦ εἰσοδήματος, περιορισμένης ἀποταμιεύσεως καὶ μικρᾶς ἐπενδύσεως. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς ταύτης θὰ ἴδύνατο νὰ συντελέσῃ ὥστε νὰ διαρραγῇ ὁ φαῦλος αὐτὸς κύκλος.

Γεννᾶται τὸ ἐρώτημα ποία ἀρχὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῇ παρ' ἡμῶν. Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο θὰ ἔπρεπε, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ δοθῇ ἡ ἀπάντησις ὅτι ἀμφοτέραι αἱ ἀρχαὶ πρέπει νὰ ἐφαρμοσθοῦν. Οὕτω, ἐφαρμοζομένης τῆς ἀρχῆς τῆς προνομιακῆς ἀναπτύξεως ὠρισμένων κλάδων τῆς οἰκονομίας, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ταχεῖα δημιουργία τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, εἰδικώτερον θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ταχεῖα ἐκτέλεσις ὅλων τῶν δυναμένων νὰ ἐκτελεσθοῦν ἐγγειοβελτιωτικῶν, ἰδρυοηλεκτρικῶν καὶ θερμοηλεκτρικῶν ἔργων καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ συγκοινωνιακοῦ δικτύου τῆς Χώρας. Ἐπίσης θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιωχθῇ, πρωτοβουλία τῆς Κυβερνήσεως, ἡ δημιουργία καὶ ἀνάπτυξις παρ' ἡμῶν ὠρισμένων βιομηχανικῶν κλάδων, οἱ ὁποῖοι τελοῦν ὑπὸ εὐνοϊκᾶς συνθήκας φυσικοῦ περιβάλλοντος, οἱ ὁποῖοι ἡμῶς παρὰ ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθοῦν διὰ μόνης τῆς μεταφορᾶς ὀριακῶν πόρων ἀπὸ ἐνὸς κλάδου παραγωγῆς εἰς ἄλλον, λόγῳ τῶν ἐξαιρετικῶς σημαντικῶν ἐπενδύσεων, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ γίνουσι εἰς τοὺς κλάδους τούτους. Οὕτω ὁρθῶς ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς δημιουργίας τοῦ βιομηχανικοῦ συγκροτήματος τῆς Πετολεμαίδος, τῆς ἀνεγέρσεως ἐργοστασίου σιδηροκελίου παρὰ τὴν Λάρυμναν, τῆς συγκροτήσεως ναυπηγείων παρὰ τὸν Σκαρμαγκᾶν, κ.ἄ. Πλὴν τούτων θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπισπευσθῇ ἡ ἐγκατάστασις ἐργου-

19. Ἐνίστε ἡ ἀρχὴ τῆς προνομιακῆς ἀναπτύξεως ὠρισμένων κλάδων τῆς Οἰκονομίας ὑποστηρίζεται ὑπὸ τὴν ἐξῆς ἔνοιαν : Εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους γεωργικὰς χώρας ἡ ζήτησις βιομηχανικῶν προϊόντων εἶναι μικρά. Εἰδικώτερον ἡ ζήτησις ἐνὸς ἐλάχιστου βιομηχανικοῦ προϊόντος εἶναι τόσον περιορισμένη, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ παραγωγὴ αὐτοῦ εἰς σημαντικὴν ποσότητα καὶ εἰς χαμηλὴν τιμὴν. Ἐάν, ἐν τούτοις, ἰδρυθῶν συγχρόνως πολλὰ μεγάλα ἐργοστάσια, εἰς τὰ ὅποια θὰ παράγονται τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν προϊόντων τῶν καταναλισκομένων ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τῶν ἐργοστασίων τούτων, ἡ ζήτησις ἐκ μέρους ὅλων τῶν ὡς ἄνω ἐργατῶν θὰ συντελέσῃ ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ παραγωγὴ ἐκείνου βιομηχανικοῦ προϊόντος εἰς σημαντικὴν ποσότητα καὶ εἰς χαμηλὴν τιμὴν. Οὕτως ἐνῶ ἡ ἐπένδυσις κεφαλαίων εἰς ἕνα μόνον βιομηχανικὸν κλάδον εἶναι ἐνδεγόμενη νὰ ἀποδειχθῇ ὡς ἀντιοικονομικὴ, ἡ ἐπένδυσις κεφαλαίων εἰς ὁμάδα βιομηχανιῶν, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα ἀνταποκρίνονται πρὸς ὁμαδικὰς ἀνάγκας, ἐν προκειμένῳ πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν εἰς τὰς βιομηχανίας ταύτας ἀπασχολουμένων ἐργατῶν (Co-ordinated investment in a balanced group of manufacturing activities) εἶναι δυνατὸν νὰ κταστῇ συμφέρουσα οἰκονομικῶς (πρβλ. P. T. Bauer and B. S. Yamey, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 247 ἐπ., P. N. Rosenstein—Rodan, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 210 ἐπ., Ragnar Nurkse, Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries, Oxford 1953, κεφ. I, W. W. Lockwood, The Economic Development of Japan, London 1955, σ. 227).

στασιῶν κατεργασίας τῶν μεταλλευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐγκλείονται ἐν τῷ ἑλληνικῷ ὑπέδαφος, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ γίνουσι διεξοδούμενα, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ προκύπτῃ ὅτι ἡ ποσότης τῶν μεταλλευμάτων τούτων εἶναι τόσο σημαντικὴ, ὥστε νὰ εἶναι συμφέρουσα οἰκονομικῶς ἡ ἐξορύξις τῶν ἐργοστασιῶν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ἐπίσης ὅτι θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ἐξορύξις παραγωγῆς τῶν οἰκείων μετάλλων καὶ ἄλλων ὑλῶν θὰ εἶναι τόσο σημαντικόν, ὥστε ἡ ἑλληνικὴ μεταλλουργία νὰ δύναται νὰ ἀνταγωνισθῇ τὴν ξένην μεταλλουργίαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν χωρῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, εἰς τοὺς τοὺς θὰ παρατηρηθῇ ἀνάπτυξις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς βαθμιαίας καὶ ἰσορροπημένης ἀναπτύξεως, ἥτοι διὰ τῆς μεταφορᾶς ὀριακῶν πόρων, εἰδικώτερον κεφαλαίων Ἑλλήνων ἢ Εὐρωπαϊῶν κεφαλαιούχων, ἀπὸ ἐνὸς κλάδου παραγωγῆς εἰς ἄλλον, ἢ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κλάδοι παραγωγῆς, οἱ ὅποιοι δύναται νὰ ἀναπτυχθοῦν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς βαθμιαίας καὶ ἰσορροπημένης ἀναπτύξεως, εἶναι οἱ κλάδοι, οἱ ὅποιοι τελοῦν ὑπὸ πολὺ εὐνοϊκὰς συνθήκας κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, συγκεκριμένως οἱ κλάδοι, εἰς τοὺς ὁποίους, καὶ ὅταν ἀκόμη χρησιμοποιοῦνται αἱ ἐκάστοτε νεώτεροι καὶ τελειότεροι μέθοδοι παραγωγῆς, ἀπασχολοῦνται πολλοὶ σχετικῶς ἐργάται καὶ χρησιμοποιεῖται ὀλίγον σχετικῶς κεφάλαιον. Τοιοῦτοι κλάδοι εἶναι οἱ κλάδοι κατεργασίας τῶν ἐπιτοπίως παραγομένων γεωργικοκτηνοτροφικῶν προϊόντων, ἡ κλωστοῦφαντουργία, παλλαὶ μηχανολογικαὶ βιομηχανίαι, παλλαὶ βιομηχανίαι χημικῶν καὶ φαρμακευτικῶν προϊόντων κ.ἄ. Ἐντὸς τοῦ εὐνοϊκοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον θὰ δημιουργηθῇ συνεπεῖα τῆς πραγματοποιήσεως ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν, αἱ βιομηχανίαι αὗται, χρησιμοποιοῦσαι ἐργάτας, τῶν ὁποίων ὁ μισθὸς δὲν εἶναι πιθανόν ὅτι θὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ μισθοῦ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐργατῶν^{20α}, θὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ θὰ κατορθώσουσι νὰ ἀνταγωνισθοῦν τὰ ὁμοειδῆ Εὐρωπαϊκὰ προϊόντα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν χωρῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

VI. Γεωργία ἢ Βιομηχανία

Ἡδὴ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα ἂν πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ παρ' ἡμῖν περισσότερο ἡ ἀνάπτυξις τῆς γεωργίας ἢ ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας. Τὸ θέμα τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ γεωργικῆς καὶ βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως ἐπανειλημμένως μέχρι τοῦδε ἀπετέλεσε ἀντικείμενον ἐξετάσεως, γίνεται δὲ ἤδη γενικῶς δεκτὸν ὅτι κατ' ἀρχὴν ἐνδείκνυται ἡ σύγχρονος καὶ ἁρμονικὴ ἀνάπτυξις τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας^{20β}. Παρ' ἡμῖν ἡ σύγχρονος καὶ ἁρμονικὴ ἀνάπτυξις αὐ-

^{20α}. Λόγω τῆς ἀναφερομένης καὶ ἀνωτέρω, ἐν ὑποσημειώσει 16, δυσκινήσεως, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς «ἐργασία».

^{20β}. Une croissance «harmonisée — γράφει ὁ Leduc — ne doit pas sous-estimer

τῶν εἶναι ἐνδεδειγμένη διὰ τὸν πρόσθετον λόγον, ὅτι αἱ συνθῆκαι τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος δὲν εἶναι γενικῶς πολὺ εὐνοϊκαί, πρέπει δὲ νὰ καταβληθῇ προσπάθεια συστηματικῆς χρησιμοποίησεως πάσης πλουτοφόρου πηγῆς, ἡ ὁποία ἀπαντᾷται παρ' ἡμῖν. "Ὅθεν πρέπει νὰ ἀναπτυχθῇ παρ' ἡμῖν τόσον ἡ πρωτογενῆς παραγωγὴ ὅσον καὶ ἡ δευτερογενῆς καὶ ἡ τριτογενῆς παραγωγὴ. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐλπίζεται ὅτι θὰ καταστῇ δυνατὴ παρ' ἡμῖν ἡ παραγωγικὴ ἀπασχόλησις τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ σημαντικὴ αὐξήσις τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος, ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἐπιδοθοῦν εἰς ὀλίγους μόνον κλάδους παραγωγῆς.

Ἰφίσταται ἐν τούτοις παρ' ἡμῖν παράγων, ὁ ὁποῖος συντελεῖ ὥστε νὰ εἶναι ἐπιβεβλημένον, ὅπως ἡ διάθρωσις τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἀποκτήσῃ ὠρισμένην μορφήν. Ὁ παράγων οὗτος εἶναι ἡ ἀδυναμία πλήρους παραγωγικῆς ἀπασχολήσεως τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπαιθρον. Πράγματι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπαιθρον πλεονάζουν ἀγρόται, τῶν ὁποίων ἡ σχέσις πρὸς τὸν συνολικὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν ὑπολογίζεται εἰς 40%,²¹ καὶ τῶν

les relations fondamentales qui associent le développement de l'industrie à celui de l'agriculture, et que ce dernier, loin d'être posé comme une alternative au premier, doit être considérée en général connue la condition de l'industrialisation plus poussée (βλ. G. Leduc, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 162).

21. Ὁ καθηγητὴς Χρ. Εὐελπίδης ὑπολογίζει, ὅτι διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πάσης φύσεως ἐργασιῶν, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν δασικὴν οἰκονομίαν, τὴν ἀγροτικὴν οἰκοτεχνίαν, τὴν ἀγροτικὴν συλλεκτικὴν καὶ τὰς μεταφορὰς γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἐφοδίων, ἀπαιτεῖται παρ' ἡμῖν χρόνος ἐργασίας 426 ἑκατ. ἡμερῶν, τοῦ διαθεσίμου χρόνου ἐργασίας ἀνερχομένου εἰς 720 ἑκατ. ἡμέρας· συνεπῶς, τὸ ποσοστὸν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκφράζεται ἡ σχέσις τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἀπασχολοῦνται πράγματι οἱ ἀγρόται, πρὸς τὸν συνολικὸν διαθεσίμον χρόνον ἐργασίας, ἀνέρχεται εἰς 60%, τὸ δὲ ποσοστὸν τῆς ἀφανοῦς ἀνεργίας εἰς 40% (βλ. Χρ. Εὐελπίδης, Ἡ χρονία γεωργικὴ κρίσις εἰς τὴν Ἑλλάδα, Ἀθῆναι 1953, σ. 18-19). Ἐπίσης τὸ Ὑπουργεῖον Συντονισμοῦ ὑπελόγησεν ὅτι ἡ γεωργικὴ, κτηνοτροφικὴ καὶ δασοκομικὴ παραγωγὴ τοῦ 1951-52 ἀπῆρτησε χρόνον ἐργασίας 342.942.000 ἡμερῶν, τοῦ διαθεσίμου χρόνου ἀνερχομένου εἰς 613.142.000 ἡμέρας, ὑπελόγησε δηλαδὴ, ὅτι τὸ ὡς ἄνω ἀναφερόμενον ποσοστὸν τῆς ἀπασχολήσεως τῶν ἀγροτῶν ἀνῆρχετο εἰς 56%, τὸ δὲ ποσοστὸν τῆς ἀφανοῦς ἀνεργίας εἰς 44% (βλ. ὑπόμνημα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν ἐτήσιαν ἔκθεσιν τοῦ Ο.Ε.Ο.Σ., Αὐγούστου 1952, σ. 95-96). Ἐξ ἄλλου, ἡ Ἀποστολὴ τῆς Food and Agriculture Organization διὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπελόγησεν, ὅτι ἡ ἀφανὴς ἀνεργία παρ' ἡμῖν ἀναφέρεται εἰς τὸ 1/3 τῆς διαθεσίμου ἐργατικῆς δυνάμεως (βλ. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Report of the F.A.O. Mission for Greece, Washington D.C., March 1947, σ. 21 καὶ 162). Τέλος, εἰς μεταπολεμικὴν ἔκθεσιν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ὑπολογίζεται ὅτι ἡ ἀφανὴς ἀνεργία εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπαιθρον συντελεῖ ὥστε νὰ μὴ χρησιμοποιηθῆται παραγωγικῶς ἐργατικὴ δυνάμις ἀνερχομένη εἰς 40% περίπου τῆς διαθεσίμου ἐργατικῆς δυνάμεως τῶν ἀγροτῶν (βλ. United Nations, Economic Survey of Europe in 1953, σ. 98). Ἐκ πάντων τούτων συνάγεται, ὅτι ἡ ἀφανὴς ἀνεργία εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπαιθρον ἀναφέρεται εἰς ἐργατικὴν δυνάμιν ἀνερχομένην εἰς 40% περίπου τῆς διαθεσίμου συνολικῆς ἐργατικῆς δυνάμεως τῶν ἀγροτῶν. Ἄξιον

ὁποίων ἢ ὀριακὴ παραγωγικότης εἶναι ἴση πρὸς τὸ μηδέν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὅτι, ἂν οὗτοι ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς πόλεις, ἡ συνολικὴ ἀγροτικὴ παραγωγή δὲν θὰ μειωθῇ. Βεβαίως ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας προϋποθέτει τὴν συστηματικὴν καλλιέργειαν τῆς περιορισμένης ἐκτάσεως ἑλληνικῆς γῆς, ἡ δὲ συστηματικὴ καλλιέργεια αὐτῆς προϋποθέτει τὴν μετατόπισιν τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος ἀπὸ τῶν ἐκτατικῶν καλλιεργειῶν (ὅπως εἶναι ἡ καλλιέργεια τῶν δημητριακῶν), εἰς τὰς ἐντατικὰς καλλιεργείας (ὅπως εἶναι ἡ καλλιέργεια τοῦ βάμβακος, τοῦ καπνοῦ, τῶν ὀπωροφόρων δένδρων, τῶν λαχανικῶν κ.ο.κ.). Ὅσονδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἡ καλλιέργεια τῆς ἑλληνικῆς γῆς καταστῇ ἐντατικὴ, δὲν θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ἀπασχοληθοῦν παραγωγικῶς ὅλοι οἱ πλεονάζοντες ἀγρόται, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ χρησιμοποίησις γεωργικῶν μηχανημάτων, ἀπαραίτητος διὰ τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἀγρότου, θὰ συντελέσῃ ὥστε ὀλιγώτεροι ἀγρόται νὰ εἶναι ἀναγκαῖοι πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν. Ὡστε πολλοὶ ἀγρόται πρέπει νὰ μετακινήσων εἰς τὰς πόλεις καὶ νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν βιοτεχνίαν, ἢ, νὰ παραμείνουν μὲν εἰς τὴν ὑπαιθρον, νὰ ἀσχοληθοῦν ὅμως μὲ τὴν γεωργικὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν γεωργικὴν βιοτεχνίαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγροτῶν τούτων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ μετὰ τινος ἀκριβείας. Οἱ εἰδικοὶ ὑπολογίζουν εἰς 20% τὸ ποσοστὸν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκφράζεται ἡ σχέση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροτῶν τούτων πρὸς τὸν συνολικὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν²². Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς εἶναι φανερόν, ὅτι μεγαλύτερα προσοχὴ θὰ ἔπρεπε νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας, εἰς τὴν ὅποιαν ὑπὸ

μεικτὰς εἶναι ὅτι εἰς μὴ δημοσιευθεῖσαν εἰσέτι ἐργασίαν του, ἀναφερομένην εἰς τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν τοῦ Νομοῦ Φλωρίνης, ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Ἐργαστηρίου Γενικῆς καὶ Γεωργικῆς Λογιστικῆς καὶ Ἰδιωτικῆς Οἰκονομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἄντ. Ἀδαμόπουλος ὑπολογίζει ὅτι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς παραγωγικὰς ἡλικίας (15-65 ἐτῶν) ἀγρόται ἀπασχολοῦνται παραγωγικῶς, ἐπὶ χρόνον ἴσον πρὸς 62.96% τοῦ συνολικοῦ διαθέσιμου χρόνου ἐργασίας (ὑπολογιζομένου εἰς 10 ὥρας ἡμερησίως ἐπὶ 270 ἡμέρας δι' ἑκατὸν ἀνδρα καὶ εἰς 10 ὥρας ἡμερησίως ἐπὶ 300 ἡμέρας δι' ἑκάστην γυναῖκα) (εἰδικώτερον ἀπασχολοῦνται μὲ γεωργικὰς ἐργασίας ἐπὶ χρόνον ἴσον πρὸς 33.43%, μὲ οἰκιακὰς ἐργασίας 22,82% καὶ μὲ μὴ γεωργικὰς ἐργασίας 6.71%), οὐδὲως δὲ ἀπασχολοῦνται ἐπὶ χρόνον ἴσον πρὸς 37.04% τοῦ συνολικοῦ διαθέσιμου χρόνου ἐργασίας. Σημειωτέον ὅτι τὸ ὡς ἔνω ποσοστὸν 37.04% ἀναφέρεται μόνον εἰς τοὺς ἀγρότας, τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὰς παραγωγικὰς ἡλικίας. Ἄν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς μὴ παραγωγικὰς ἐργασίας, θὰ διαπιστωθῇ ὅτι ἡ ἀφανὴς ἀνεργία εἰς τὸν Νομὸν Φλωρίνης εἶναι πολὺ μεγαλύτερα. Ὁ Ἄντ. Ἀδαμόπουλος ὑποστηρίζει ἐν τούτοις, ὅτι ἡ ἀφανὴς ἀνεργία τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς παραγωγικὰς ἡλικίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν μὴ ἀπασχόλησιν τῶν ἔνω τῶν 15 ἐτῶν ἀγᾶμων ἀρρένων καὶ θηλέων. Πράγματι, ἡ ἀφανὴς ἀνεργία τῶν ἐγγάμων ἀνδρῶν ἀνέρχεται μόνον εἰς 8.93%, ἡ τῶν ἐγγάμων γυναικῶν μόνον εἰς 13.10%, ἐνῶ ἡ τῶν ἀγᾶμων ἀρρένων ἔνω τῶν 15 ἐτῶν εἰς 66.96% καὶ ἡ τῶν ἀγᾶμων θηλέων ἔνω τῶν 15 ἐτῶν εἰς 50.58%.

22. Ὁὕτως ὑπολογίζει ὁ καθηγητὴς τῆς Γεωπονικῆς καὶ Δασολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Θρασ. Ραπτόπουλος.

τὰς σημερινὰς συνθήκας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπασχοληθοῦν παραγωγικῶς καὶ αὐτοὶ οἱ ἤδη κατοικοῦντες εἰς τὰς πόλεις ἐργάται, πολλοὶ ἐκ τῶν ὁποίων παραμένουν ἀνεργοί.

Ἐὰν ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς γίνῃ ἐντατικώτερα, ἀναπτυχθῇ δὲ ἡ βιομηχανία κατὰ τὰ προηγουμένως ἐκτεθέντα, ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία εἶναι ἤδη καθυστερημένη γεωργικὴ χώρα, θὰ καταστῇ χώρα, τῆς ὁποίας τόσον ἡ γεωργία ὅσον καὶ ἡ βιομηχανία θὰ εἶναι ἀνεπτυγμένα, τὸ δὲ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα θὰ εἶναι κατὰ τι χαμηλότερον τοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον πραγματοποιεῖται εἰς τὰς πλουσιωτέρας χώρας τῆς Εὐρώπης²³. Σημειωτέον ὅτι, οὕτως ἐξελισσομένη ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία, θὰ συμπληρώσῃ τὴν οἰκονομίαν τῶν πλείστων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ὡς πρὸς τὰ γεωργικὰ προϊόντα, θὰ συμπληρώσῃ δὲ τὴν οἰκονομίαν τῶν χωρῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ὡς πρὸς τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἡ ζήτησις τῶν προϊόντων τῆς ἑλληνικῆς γεωργίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας θὰ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἕτερον ἐξησφαλισμένη, τοσούτω μᾶλλον καθ' ὅσον τὸ κόστος παραγωγῆς τῶν ἑλληνικῶν γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων θὰ μειωθῇ αἰσθητῶς, συνεπεία τῆς ὀρθολογιστικώτερας ὁργανώσεως τῆς παραγωγῆς, ἐντὸς εὐνοϊκοῦ περιβάλλοντος ἀπὸ ἀπόψεως ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν.

Ἡ ἐπέλευσις τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ἐντατικὴν καλλιέργειαν τῆς ἑλληνικῆς γῆς ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας προϋπεθέτουν τὴν ἐπένδυσιν σημαντικωτάτων κεφαλαίων. Ὁ καθορισμὸς τοῦ ὕψους τῶν ἀπαιτηθησομένων κεφαλαίων διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας εἶναι ζήτημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀρμόδιος νὰ ἐκφέρῃ γνώμη δὲν εἶναι ὁ οἰκονομολόγος ἀλλὰ ὁ τεχνικός. Ἐπίσης ἡ ἐξεύρεσις τῶν ξένων ὀργανισμῶν ἐκ τῶν ὁποίων θὰ λάβῃ ἡ χώρα τὰ κεφάλαια ταῦτα, καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς καταβολῆς τῶν οἰκειῶν ποσῶν, εἶναι ἔργον τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας τῆς χώρας. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δύναται νὰ εἴπῃ ὁ οἰκονομολόγος εἶναι, ὅτι λόγῳ τῶν ὑφισταμένων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ παρ' ἡμῖν συνθηκῶν τὸ ζήτημα τῆς ἐξευρέσεως τόσον σημαντικῶν κεφαλαίων εἶναι ἐκεῖνο, ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς ἀντιμετωπίσεως τοῦ ὁποίου θὰ ἐξαρτηθῇ κυρίως ἡ ἐπίλυσις τοῦ προβλήματος τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

VII. Ἀνακεφαλαίωσις καὶ Συμπεράσματα

Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἐπιστήμη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφαρμόζεται ὁ μαθηματικὸς συλλογισμὸς. Τὰ πορίσματα τοῦ συλλογισμοῦ

23. Εἰδικώτερον τὸ εἰσόδημα τῶν Ἑλλήνων ἐργατῶν θὰ εἶναι χαμηλότερον τοῦ εἰσοδήματος τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐργατῶν, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ποσόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀναγκαῖον διὰ νὰ καλυφθῇ ἡ ἀποζημιώσις πού πρέπει νὰ καταβληθῇ εἰς τοὺς πιστωτὰς καὶ τοὺς ὀφειλέτας, λόγῳ τῶν ὑφισταμένων παρ' ἡμῖν μεγαλυτέρων κινδύνων ζημιῶν πιστωτοῦ καὶ ὀφειλέτου, κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰς τὴν ὑποσημείωσιν 16 σημειούμενα.

τούτου ἰσχύουν ἐφ' ὅσον μεταξύ τῶν προτάσεων τοῦ συλλογισμοῦ ὑφίσταται λογικὴ σχέση καὶ ἐφ' ὅσον αἱ προτάσεις αὐταὶ στηρίζονται ἐπὶ προϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα. Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ θέματος τῆς σημερινῆς ὁμιλίας κατέβαλον προσπάθειαν ὅπως στηρίξω τὰς προτάσεις τοῦ συλλογισμοῦ ἐπὶ στερεῶν βάσεων καὶ ὅπως αἱ προτάσεις αὐταὶ ἔχουν ἀλληλουγίαν. Οὕτω τὴν ὅλην ἐπιχειρηματολογίαν ἐστήριξα ἐπὶ τῶν ἐξῆς σκέψεων : ἡ Ἑλλάς εἶναι χώρα σχετικῶς πτωχὴ καὶ οἰκονομικῶς ὑπανάπτωκτος ἡ Ἑλλάς εἶναι πυκνοκατοικημένη γεωργικὴ χώρα ἡ εἰς ταύτην προσφερομένη ἐργασία εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀμόρφωτος· τὸ κεφάλαιον εἶναι παρ' ἡμῖν σπάνιον· τέλος ἡ Ἑλλάς πρόκειται νὰ ὀποτελέσῃ μέλος τῆς Ε.Ζ.Ε.Σ., προβλέπεται δὲ ὅτι θὰ καταργηθοῦν βαθμιαίως οἱ τελωνειακοὶ δασμοὶ καὶ θὰ ἀρθοῦν οἱ πάσης φύσεως περιορισμοί, οἱ ἑποῖοι καθιστοῦν δυσχερῆ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἀγαθῶν, τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν ἀτόμων μεταξύ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Χωρῶν. Ἐὰν αἱ σκέψεις αὐταὶ ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικότητα, τότε ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας δέον νὰ συνίσταται εἰς τὴν ἐντατικωτέραν καλλιέργειαν τῆς ἐλληνικῆς γῆς καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς βιοτεχνίας μέχρι τοῦ σημείου ὥστε αὐταὶ νὰ ἀπασχολοῦν παραγωγικῶς ὅλους τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων ὡς καὶ κατοίκους τῆς ὑπαίθρου, ὑπολογιζομένους εἰς 20% ἐπὶ τοῦ ἐργαζομένου ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, οἱ ὁποῖοι κατ' οὐσίαν οὐδεμίαν δύνανται νὰ προσφέρουν εἰς τὴν ὑπαίθρου ἐργασίαν καὶ τώρα καὶ εἰς τὸ μέλλον. Τόσον ἡ ἐντατικωτέρα καλλιέργεια τῆς ἐλληνικῆς γῆς καὶ ὅσον ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας προϋποθέτουν τὴν ἐπένδυσιν ἀξιολογωτάτων κεφαλαίων. Ἐπειδὴ τὸ κεφάλαιον παρ' ἡμῖν εἶναι σπάνιον, ἀναγκαῖα εἶναι ἡ εἰσαγωγή αὐτοῦ ἐκ τῆς Εὐρώπης ἢ ἐξ ἄλλων χωρῶν (εἰδικώτερον τῶν Ἡν. Πολιτειῶν), ὡς καὶ ἡ ἐπένδυσις κεφαλαίων τοῦ ἐλληνικοῦ δημοσίου. Ἐκ τῶν κεφαλαίων τούτων τὰ μὲν προερχόμενα ἐξ ὀργανισμῶν χρηματοδοτήσεως οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὡς καὶ τὰ κεφάλαια τοῦ ἐλληνικοῦ δημοσίου θὰ ἔδει νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς δημιουργίαν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν καὶ πρὸς ἴδρυσιν συγκροτημάτων βαρείας βιομηχανίας (εἰδικώτερον πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐλληνικῆς μεταλλουργίας), τὰ δὲ ἰδιωτικά κεφάλαια (ἐλληνικά καὶ ξένα) θὰ ἔπρεπε νὰ τοποθετηθοῦν πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν λοιπῶν κλάδων τῆς οἰκονομίας. Ἐπειδὴ ὁμοῦ τὰ ὀριακὰ ποσοστὰ κινδύνων ζημιῶν πιστωτοῦ καὶ ὀφειλέτου παρ' ἡμῖν εἶναι ὑψηλότερα τῶν ἀντιστοιχῶν ποσοστῶν, τὰ ὁποῖα ὑφίστανται εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ εἰς ἄλλας χώρας (εἰδικώτερον εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας), τὰ ἰδιωτικά κεφάλαια θὰ ἐπενδυθοῦν μόνον εἰς κλάδους, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ὀριακὴ παραγωγικότης τοῦ κεφαλαίου εἶναι πολὺ ὑψηλὴ. Τοιοῦτοι κλάδοι εἶναι ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους, καίτοι ἐφαρμόζονται νεώτεροι καὶ τελειότεροι μέθοδοι παραγωγῆς, ἐν τούτοις χρησιμοποιοῦνται περισσότεροι σχετικῶς ἐργάται καὶ ὀλιγώτερον σχετικῶς κεφάλαιον. Εὐχταῖον μάλιστα θὰ ἦτο ὅπως καταβληθῇ προσπάθεια ἐπινοή-
«ΑΡΧΕΙΟΝ» Δ. Ε. Κολιτσούνκη : Τόμος 39ος (1959), Τεύχ. Α'.

σεως καλύτερων μεθόδων παραγωγής, εκ τῆς εφαρμογῆς τῶν ὁποίων θὰ προ-
καλῆται περαιτέρω αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν καὶ
ἐλάττωσις τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου ²⁴. Σημειωτέον ὅτι ἐν ᾧ μέτρῳ
θὰ ἀναπτύσσεται ἡ βιομηχανία, θὰ αὐξάνη ἡ ζήτησις μορφωμένων ἐργατῶν,
εἶναι δὲ ἀνάγκη ὅπως ληφθῆ ἀπὸ τοῦδε πρόνοια αὐξήσεως τῶν δυνατοτήτων
τεχνικῆς μορφώσεως τῶν ἐλλήνων ἐργατῶν.

Οὕτως ἡ ἐλληνικὴ οἰκονομία θὰ ἡδύνατο νὰ ἀναπτυχθῆ καθ' ὃν τρόπον
ἐξελίσσειται ἡ ἰταλικὴ οἰκονομία καὶ εἰδικώτερον ἡ οἰκονομία τῆς νοτίου Ἰτα-
λίας καὶ τῶν ἰταλικῶν νήσων, ἡ ὁποία τελεῖ ὑπὸ συνθήκας φυσικοῦ καὶ κοινω-
νικοῦ περιβάλλοντος ἀναλόγου πρὸς τὰς συνθήκας ὑπ' ἃς τελεῖ ἡ ἐλληνικὴ οἰ-

24. Ἡ διὰ τῆς παρούσης ἐργασίας ὑποστηριζομένη ἀπόψις ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα
τῶν τεχνικῶν βελτιώσεων θὰ ἡδύνατο νὰ διατυπωθῆ ὡς ἑξῆς : 1) Εἰς τὰς πυκνοκτικωμέ-
νας γεωργικὰς χώρας, τὰς καθυστερημένας οἰκονομικῶς (ὅπως ἡ Ἑλλάς), εἰς τὰς ὁποίας
σπανίζει τὸ κεφάλαιον, ἀρθροῦν ὁμοῦ αἱ ἐργατικαὶ χεῖρες, ἐνδείκνυται ἡ ἀνάπτυξις τῆς
ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, τῆς περιλαμβανούσης κλάδους, εἰς τοὺς ὑπόλοιους ἢ ἀξία τοῦ χρησιμο-
ποιουμένου ἀνά ἐργάτην κεφαλαίου εἶναι σχετικῶς μικρὰ (βλ. ἀνωτέρω σημειώσιν ἀρ. 15),
καίτοι χρησιμοποιοῦνται αἱ νεώτεροι καὶ τελειότεροι μέθοδοι παραγωγῆς. 2) Εὐκατῶν θὰ
ἦτο ὅπως καταβληθῆ προσπάθεια ἐπινοήσεως ἀκόμη καλύτερων μεθόδων παραγωγῆς, ἐκ
τῆς εφαρμογῆς τῶν ὁποίων θὰ προκληθῆ περαιτέρω ἐλάττωσις τοῦ χρησιμοποιουμένου
ἀνά ἐργάτην κεφαλαίου, ἥτοι αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν καὶ
ἐλάττωσις τοῦ χρησιμοποιουμένου κεφαλαίου (βλ. ἀνωτέρω ἐν τῷ κειμένῳ, παρ. I II, ἐδ. β).
3) Ἐάν, λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκῶν κεφαλαίων, ἡ εφαρμογὴ τῆς ὡς ἄνω προτάσεως ὑπ' ἀριθμ.
1 δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συντελέσῃ ὥστε νὰ ἀπασχοληθοῦν παραγωγικῶς ὅλοι οἱ πλεονάζον-
τες κάτοικοι τῆς οἰκείας χώρας, ἡ ὀρικὴ παραγωγικότης τῶν ὁποίων εἶναι πολὺ μικρὰ,
σκόπιμος εἶναι ἡ εφαρμογὴ παλαιότερων μεθόδων παραγωγῆς, ἐφ' ὅσον βεβαίως ἡ ὑπαρξίς
κενῶν εἰς ἐκάστην σειρὰν μεθόδων παραγωγῆς (περὶ τῶν ὁποίων πραγματεύονται οἱ Bauer,
Yamey καὶ Adler, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐν τῇ σημειώσει 13 ἐκτιθέμενα) δὲν ἐμποδίζει τὴν
τοιαύτην εφαρμογὴν. Οὕτω θὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ ταχεῖα αὐξήσις τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τοῦ
εἰσοδήματος τῆς οἰκείας χώρας. Ὡς πρὸς τοὺς κινδύνους ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ Galensön καὶ
Leibenstein ἐπιστοῦν τὴν προσοχὴν μας (βλ. ἀνωτέρω σημ. 13), νομίζω ὅτι οἱ κίνδυνοι
οὗτοι θὰ ἡδύνατο, θεωρητικῶς, νὰ ἀποσοβηθοῦν, κατὰ μέγα μέρος, διὰ τῆς φορολογίας τοῦ
πραγματοποιηθησομένου νέου εἰσοδήματος καὶ διὰ τῆς ἐπενδύσεως τοῦ προϊόντος τῆς φορο-
λογίας εἰς νέας πηγὰς ἐγκαταστάσεις. Βεβαίως εἰς μίαν δημοκρατικῶς κυβερνωμένην χώ-
ραν ἡ φορολογία τῶν μικρῶν εἰσοδημάτων εἶναι δυσχερὴς, συνεπῶς οἱ κίνδυνοι, τοὺς ὁποίους
ἐπικαλοῦνται οἱ ἀνωτέρω συγγραφεῖς πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐπιχειρήματός των θὰ ἔπρεπε νὰ
ληφθοῦν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν. Εἰς τοὺς κινδύνους ὁμοῦ τούτους θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιπαρατάξωμεν
τοὺς κινδύνους κοινωνικῶν ταραχῶν, συνεπεί τῆς ἐξελθούσεως τῶν λαϊκῶν μαζῶν, ὀρει-
λομένης εἰς τὴν παρατεινομένην καὶ συνεχῶς αὐξανομένην (λόγῳ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυ-
σμοῦ) ἀνεργίαν. Ἔχω δὲ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι οἱ κίνδυνοι οὗτοι εἶναι σοβαρότεροι ἐκείνων,
τοὺς ὁποίους ἀναφέρουν οἱ ἀνωτέρω συγγραφεῖς.

Δὲν παραγνωρίζω, ἐν τούτοις, ὅτι ἡ προτεινομένη εφαρμογὴ παλαιότερων μεθόδων πα-
ραγωγῆς θὰ συμβῆ ὥστε νὰ δικαιωνθῆ ἡ οἰκονομικὴ καθυστέρησις τῆς Ἑλλάδος. Ἐνεκα
τούτου, νομίζω ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ καταβληθῆ πᾶσα δυνατὴ προσπάθεια πρὸς ἐξέυρεσιν κε-
φαλαίων, τὰ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, χρησι-
μοποιούσης νεωτέρας μεθόδους παραγωγῆς, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχεῖον 1 ἐκτιθέμενα.

κονομία. Ἄλλ' ἡ οἰκονομία τῆς Ἰταλίας ἀναπτύσσεται ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου, τοῦ γνωστοῦ σχεδίου Vanoni, ἐνῶ παρ' ἡμῖν δὲν ὑπάρχει ἀκόμη ὠλοκληρωμένον σχέδιον ἀναπτύξεως τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας²⁵. Διὰ τοῦτο τελευτῶν θὰ ἐπεθύμουν νὰ ὑπομνήσω τὴν ἀνάγκην συντάξεως λεπτομεροῦς σχεδίου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος, ἀνάγκην ἣ ὅποια ἐτονίσθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν εἰδικῶν. Ἡ ὑπαρξίς τοιοῦτου σχεδίου θὰ διευκολύνῃ, σὺν τοῖς ἄλλοις, τὴν πολιτικὴν ἡγεσίαν τοῦ τόπου ἐν τῇ προσπάθειά της ὅπως ἐξεύρη εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἰδίως εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας, κεφάλαια, διότι θὰ συντελέσῃ ὥστε νὰ πειθοῦν οἱ ξένοι πιστοδοταὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀντιμετωπίζει σοβαρῶς τὸ θέμα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ ὅτι ὑπάρχουν δυνατότητες τοιαύτης ἀναπτύξεως. Ἡ ὑπαρξίς τοιοῦτου σχεδίου θὰ συντελέσῃ ἐπίσης ὥστε ὁ ἐλληνικὸς λαὸς νὰ πεισθῇ ὅτι καταβάλλεται συστηματικώτερα προσπάθεια ἀνυψώσεως τοῦ ἐξαιρετικῶς χαμηλοῦ βιοτικοῦ τοῦ ἐπιπέδου, ἐμψυχούμενος δὲ νὰ ἐργασθῇ μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν καὶ νὰ ὑποστῇ ἀγογγύστως τὰς στερήσεις καὶ τοὺς περιορισμούς, οἱ ὅποιοι θὰ ἐπιβληθοῦν εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Χώρας. Ὅπως εἶναι φανερόν, ἡ ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης ὁμόθυμος ὑποστήριξις τοῦ σχεδίου Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως τῆς Χώρας ἀποτελεῖ σπουδαῖον παράγοντα τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ.

ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ

Μετὰ τὸν κ. Δαμασκηνίδην, ἔλαβον τὸν λόγον οἱ κ.κ. Κ. Καλόγρησ, Κ. Νεῦρος, Γ. Κολόμβος καὶ Ἀ. Σμπαρούνης.

Ὁ κ. Καλόγρης εἶπε τὰ ἑξῆς :

Ἐπεθύμουν νὰ ὑπογραμμίσω τὰ ἑξῆς. α) τὴν φύσιν τοῦ προβλήματος β) τὸ πρόβλημα τοῦ τύπου τῆς ἀναπτύξεως. γ) τὸ πρόβλημα τῆς παραγωγικότητος καὶ δ) τὸ πρόβλημα τῆς ὀργανώσεως.

Ἡ ἀπόφασις τῆς εἰσόδου ἢ ὄχι τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ΕΖΕΣ ἦτο πραγματικὸν δίλημμα. Ἐκτὸς τῆς ΕΖΕΣ ἡ χώρα θὰ ἀντιμετώπιζε ὑποκατάστασιν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀγοράν, ἐντὸς τῆς ΕΖΕΣ ἀνταγωνιστικὴν πῆσιν. Ἡ ταχεῖα ἀνάπτυξις ἐντὸς τῆς ΕΖΕΣ ἦτο ἡ μόνη ὁδὸς διαφυγῆς ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν καὶ στηριξέως τῆς οἰκονομίας μας εἰς ἀνωτέρας μορφὰς ἐξελίξεως.

Ὡς πρὸς τὸν τύπον τῆς ἀναπτύξεως ἡ κλίσις τῆς ὀρθῆς λύσεως εὐρίσκειται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτοχρόνου καὶ ἰσορροποῦ ἀναπτύξεως τῆς γέωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας.

25. Τὸ συνταχθέν ὑπὸ ὁμάδος ἐπιστημόνων καὶ δημοσιευθὲν ἐν ἔτει 1967 σχέδιον οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ ἐπιβίωσις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ — εἰσηγήσις εἰς τὸν Ὀργανισμὸν Ἀνασυγκροτήσεως — Β: Τὸ σχέδιον» (Σειρὰ ἐκδόσεων τοῦ Ἰπουργείου Ἀνοικοδομήσεως, ἀρ. 33), στηρίζεται ἐπὶ τῶν προπολεμικῶν καὶ τῶν ἐμμέσας μετὰ τὸν πόλεμον συγκυριωθέντων στοιχείων.

Ἡ σημασία τῆς παρκαγωγικότητας διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ πλεονεκτήματα μᾶλλον ἀνωτέρας ἀγορᾶς εἶναι πρωταρχική. Οὕτω χρειάζεται ἡ ταχεῖα αὐξήσις τῆς παραγωγικότητας εἰς τὸ ἐπιχειρηματικόν, κρατικόν καὶ ἔθνικόν ἐπίπεδον.

Ὁ κ. Νεῦρος εἶπεν ὅτι δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸν κ. Δαμασκηνίδην, ὡς πρὸς τὸ σημεῖον, κατὰ τὸ ὅποιον τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι πολὺ ξηρὸν, ἰδίως εἰς τὴν κλιματικὴν περιοχὴν τοῦ Αἰγαίου, εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνεται ὁλόκληρος ἡ Ν.Α. ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἡ Κρήτη. Εἰς τὴν Κρήτην, εἶπε, τὸ κλίμα εἶναι ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκὸν διὰ τὴν καλλιέργειαν πολλῶν φυτῶν, ὅπως ἡ ἐλιά, ἡ μηλιά κ.ἄ. Ἐξ ἄλλου ἀνευρέθησαν χορηγισμοὶ διὰ τὴν ἔνταξιν ὕδατος πρὸς ἄρδυσιν τῶν ἀγρῶν, συνετεῖχ τῆς ἰσοίας ἡ παραγωγὴ πολλῶν καρπῶν, ὅπως τὰ γεώμηλα κ.ἄ. εἶναι ἀρθρονοτάτη. Ὁ κ. Νεῦρος συνεχίζων εἶπεν ὅτι θὰ ἔπρεπε, στηριζόμενοι εἰς τὸ εὐνοϊκὸν κλίμα μας, νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν γεωργίαν, νὰ μὴ ἐπιδιώξωμεν δὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας, ἰδίως τῆς βαρείας βιομηχανίας.

Ὁ κ. Καλόμβρος εἶπεν ὅτι δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸν κ. Νεῦρον, συντάσσεται δὲ πρὸς τὴν ἀπόψιν τοῦ κ. Δαμασκηνίδου. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνάγκην ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας. Ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα ἀναπτύξεως τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, αὕτη ἐξαρτᾶται, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐκ τῶν διαθέσεων τῆς ἀρχούσης τάξεως. Ἐὰν ἡ ἀρχουσα τάξις δὲν ἐπιθυμῇ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ αὕτη.

Ὁ καθηγητὴς κ. Συμπαροῦνης εἶπεν, ὅτι συγχάριζεν τὸν ὁμιλητὴν διὰ τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν γλαφυρότητα, μὲ τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξε τὸ θέμα του. Φρονεῖ, ἐν τούτοις, ὅτι ἡ σύνθεσις τοῦ προβλήματος τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας μας μὲ τὸ θέμα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ζώνης Ἐλευθέρων Συνελλαγῶν ὑπῆρξε χαλαρά. Φρονεῖ ἐπίσης, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ἀνάπτυξις ὠρισμένων μόνον κλάδων τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας καὶ ὅχι ὅλων τῶν κλάδων αὐτῆς. Τὸ κεφάλαιον θὰ τοποθετηθῇ μόνον εἰς τὰς ἀποδοτικὰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις.

Ἀπαντῶν εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀναφερομένας παρατηρήσεις, ὁ κ. Δαμασκηνίδης εἶπε τὰ ἑξῆς :

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Καλόγρη, αὐταὶ θὰ ἠδύναντο νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἑξῆς : α) Διὰ τῆς εἰσηγήσεώς μου δὲν ἐτονίσθη ὅσον ἔπρεπε ἡ ἐπείγουσα ἀνάγκη ἐκτελέσεως ἔργων πολιτικῆς ὑποδομῆς, β) Αἱ τεχνικαὶ βελτιώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπιβάλλεται νὰ ἐφαρμοσθοῦν δὲν εἶναι αἱ βελτιώσεις τύπου capital-saving, ὅπως ὑπεστηρίχθη διὰ τῆς εἰσηγήσεώς μου, ἀλλ' αἱ βελτιώσεις τύπου labour-saving, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ μείωσις τοῦ κόστους παραγωγῆς, γ) Ἀποφασιστικὸς παράγων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι τὸ κεφάλαιον, ὅπως ὑπεστηρίχθη διὰ τῆς εἰσηγήσεώς

μου, ἀλλὰ ἡ ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον α περὶ τῆς ἐπιγούσης ἀνάγκης ἐκτελέσεως ἔργων πολιτικῆς ὑποδομῆς, ἐπιτρέψατέ μου νὰ ὑπομνήσω, ὅτι τὴν ἀνάγκην ἐκτελέσεως ἔργων πολιτικῆς ὑποδομῆς ἢ ἔργων πρὸς δημιουργίαν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν, ἐτόνισα εἰς τὸ περὶ κεφαλαίου τμῆμα τῆς εἰσιγίσεώς μου, εἰς τὸ περὶ ἀναπτύξεως τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας τμῆμα αὐτῆς καὶ εἰς τὴν ἀνακεφαλαίωσιν εἰς τὴν ὁποίαν προέβην εἰδικῶς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Καλόγηρη διατυπωθεῖσαν ἀποψίν, καθ' ἣν ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἔργων τούτων εἶναι ἐπείγουσα, συμφωνῶ ἀπολύτως πρὸς τούτην. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον β περὶ τοῦ εἶδους τῶν τεχνικῶν βελτιώσεων, τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῆ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐπιδράσεως τῶν τεχνικῶν βελτιώσεων ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ κ. Δαμασκηνίδης ἐξέθεσεν ἐν συντομίᾳ ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι διατυποῦνται ἀνωτέρω εἰς τὴν ὑποσημείωσιν ὑπ' ἀριθ. 24). Τέλος ὡς πρὸς τὸ σημεῖον γ περὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς, ὡς ἀποφασιστικῷ παράγοντος τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος, συμφωνῶ, ὅτι ὁ παράγων οὗτος εἶναι σημαντικός, ἦτο μάλιστα ἀποφασιστικὸς εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐχορηγοῦντο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄφθονα κεφάλαια ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προγράμματος τῆς Ἀμερικανικῆς Βοηθείας. Ἦδη ὁμως ἐπετελέσαμεν προόδους εἰς τὸν τομέα τῆς ὀργανώσεως, ἡ δὲ ξένη βοήθεια περιωρίσθη αἰσθητῶς. Θὰ ἦτο ἔνεκα τούτου τολμηρὸν νὰ ἐξακολουθήσωμεν χαρακτηρίζοντες τὴν ὀργάνωσιν ὡς τὸν ἀποφασιστικὸν παράγοντα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας.

Ὡς πρὸς τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Νεύρου, ὁ κ. Δαμασκηνίδης συμφωνεῖ, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν γεωργίαν ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, δὲν συμφωνεῖ ὁμως ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώξωμεν πάσῃ θυσίᾳ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας. Διερωτᾶται πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συμβάλωμεν εἰς τὴν ἐπιτευξίν πλήρους ἀπασχολήσεως ὅλων τῶν ἐλλήνων ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν, ἂν δὲν ἀνεπτύσσαμεν ἀρκούντως τὴν ἐλληνικὴν βιομηχανίαν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀποψίν τοῦ κ. Κολόμβου, καθ' ἣν, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας ἐξαρτᾶται, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐκ τῶν διαθέσεων τῆς ἀρχούσης τάξεως, ὁ κ. Δαμασκηνίδης παρατηρεῖ, ὅτι τὸ θέμα τοῦτο εἶναι μᾶλλον θέμα κοινωνιολογικῆς ἐρεύνης, δὲν θεωρεῖ δὲ ἑαυτὸν ἀρμόδιον νὰ ἀπαντήσῃ ἐπ' αὐτοῦ.

Τέλος ὡς πρὸς τὴν παρατήρησιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Σμπαρούνη, καθ' ἣν, πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ ἀνάπτυξις ὠρισμένων μόνον κλάδων τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας, ὁ κ. Δαμασκηνίδης συμφωνεῖ πρὸς ταύτην, νομίζει ὁμως ὅτι πρέπει νὰ καταβληθοῦν σύντονοι προσπάθειαι πρὸς ἀνάπτυξιν ὅλων ἐκείνων τῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας, οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ εὐδοκίμησούν παρ' ἡμῖν, διότι διερωτᾶται καὶ πάλιν πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῆ ἄλλως πλήρης ἀπασχολήσις ὅλων τῶν ἐλλήνων ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν, οἱ ὁποῖοι ἤδη ὑποαπασχολοῦνται κατὰ μέγα μέρος.